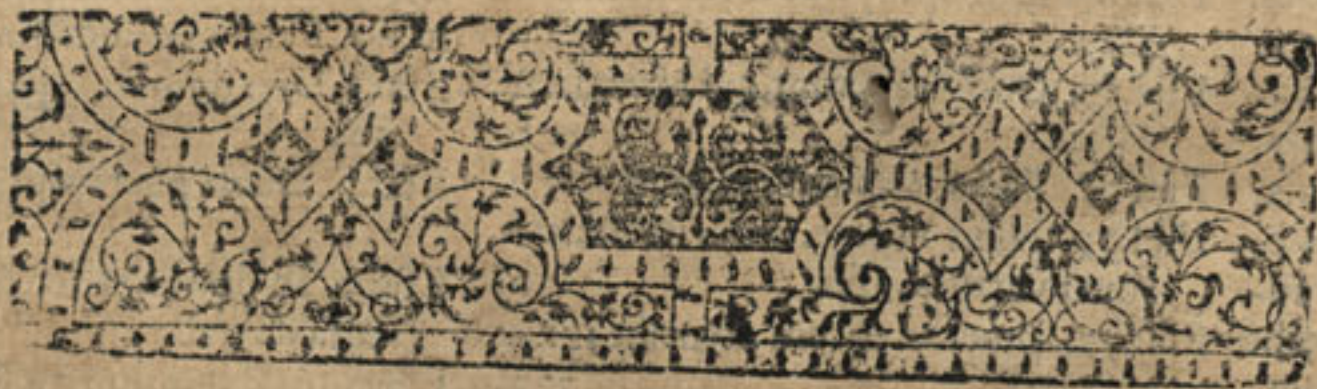

INDEX.

<p>7.b. 7.b. electu. 7.b. 7.b. Baby- 7.b. s quid 8.a. s.258.b entum 106.a. 161.a. 161.a -136.2 s pro- 10.b. 72.a. a,157.b 118.a. 121.a. 191.a. 171.a. 171.a. 171.a. 23.b. 23.b. 23.b. 230.b. opor. 34.a. 122.b. 185.a. 231.a. 41.b. 80.a. 141.b. vite. 212.a. 158.b. r.136.a 193.a. 193.a. 193.a. 193.a. 251.b. 297.a. 2.b. 2.b. r.17.a 70.b. 70.b. 70.b. 129.a. 129.a. 163.a. 174.a. 60.b. 205.a. 83.b. 97.b. 8.b. virtu-</p>	<p>Virtutes pereunt in prosperitate. 107.a. Virtus sumitur pro exercitu angelorum. 112.a. Virtute præditi soli sunt diuites. 21.a. Via vniuersæ terræ est mors. 217.b. Via peccatorum quæ sit. 10.a. Via arcta ducit ad vitam. 17.a. Via lata ducit ad perditionem. 17.b. Via est ratio ac modus viuendi. 119.a. Viæ Christi quæ sint. 119.a. Via vitæ, & via mortis quæ sit. 119.a. Via iustorum & impiorum. 119.a. Vias lugere quid sit. 248.b. Via sumitur pro opere & negotio. 248.b. Via quot modis sumatur. 248.b. Via pacis quæ sit. 249.a. Vita hæc exilium est. 3.b. Vitæ humanæ calamitas. 3.b. 4.a. Vita nostra fuga est & umbra. 22.b. Vitæ humanæ celeritas & vanitas. 23.a. 154.b. Vita nostra somnium est. 45.b. Vita nostra est umbra fumi. 46.a. 154.b. Vita actiua & contemplatiua. 102.b. Vita nostra appellatur militia. 165.b. Vita temporalis quando relinquenda est. 224.a. Viucere & dolere inseparabilia sunt. 58.a. Vinum est cicuta hominis. 14.a. Vitulus immolatus Christum figurabat. 42.b. vitulus est caro nostra. 235.a. vineæ nomine intelligitur Hierosoly- ma. 42.b. 253.a.</p>	<p>visio est prophetia, vidēs propheta. 60.a 147.b. visio Dei est remedium nostrum. 252.a. videre refertur ad intellectum. 147.a. videre variè sumitur. 147.a. videre mortem est mori. 147.b. videre sumitur pro eligere. 218.b. victimæ Christum figurabant. 162.b. vigilare Deum quid sit. 171.a. viginti quatuor cur dicantur omnes san- cti. 212.b. victoriæ imago quæ sit. 230.b. vindemiatur Deus vitam principum. 253.b. vindemiare aliquem quid sit. 253.b. virga Aaronis dicitur iustitia. 76.b. virga Dei quæ sit. 148.b. vltio quomodo potest peti. 76.b. vltra sumitur pro solum. 86.b. umbra fraxini salutaris. 295.b. umbra sumitur pro refrigerio. 295.b. vnctus oleo lætitiæ fuit Christus. 50.a. vnitas est symbolum amoris. 68.a. vnum necessarium Deus est. 68.a. vnitas essentiæ cum distinctione perso- narum. 68.b. vnio verbi facta est in persona. 81.b. vnanimis debent esse Christiani. 111.a. vnum idem est quod primum. 167.b. voluptas corporis pestilens est. 8.b. voluptas est ilias malorum. 14.b. volat atas. 23.a. vox prima Dei quæ fuerit. 38.b. vox domini est euangelica prædicatio. 94.a.</p>	<p>vox Dei quid significet. 96.a. vocabula Hebræa sunt æquiuoca. 58.a. voluntatem & intentione respicit Deus. 153.a. volucres abigere quid sit. 249.b. vrso significatur regnum Persarum. 137.b. vrso natura. 137.b. vrso significatur principes. 137.b. vrso duo sunt vespasianus & Titus. 137.b. vtile non est nisi sit honestum. 152.b. vulnerari corde quid sit. 59.b. vulnus lateris Christi prædictum tuit. 60.a. vulnus non sentire signum est mortis. 170.b.</p> <p style="text-align: center;">X,</p> <p>Xenocrates quomodo animam defini- erit. 8.b. Xenophanes asseruit homines esse ab aquis creatos. 56.a. Xibbolet quid significet. 144.b.</p> <p style="text-align: center;">Z,</p> <p>Zenonis patria est Citium. 206.a. Zephyrus ventus dicitur Fauonius. 77.b. Zuinglius hæreticus detestabilis. 92.a. 157.a. Zoroastres cum primum natus est, sta- tim risit. 27.a.</p> <p style="text-align: right;"><i>Finis.</i></p>
--	---	--	---

âââ 2 IN.

INDEX

AVTHORITATVM QVAE EXPLI-
cantur in Commentarijs in prophetam Nahum, præter
alias, quæ passim inveniuntur :
in quo numerus ostendit folium: a, priorem paginam, b,
verò posteriorem.

- G**ENE S. 3. Nequaquam moriemini. 23.b.
 Genes. 12. Transgrediens ad montem, qui erat contra Orientem. 28.a.
 Genes. 31. Diu noctu- que vrgebar & gelu. 31.a.
 Exod. 28. Pones in rationali iudicij do- strinam & veritatem. 11.b.
 Exod. 34. Dominus zelotes nomen eius. 3.a.
 Numer. 35. Absque noxa erit, qui cum occiderit. 25.a.
 Deut. 33. Scutum auxilij tui, & gladius gloriae tuae. 17.b.
 2. Reg. 1. Ibi abiectus est clypeus fortis. 17.a.
 2. Reg. 2. Scutum meum, & gloria salutis meae. 17.a.
 1. Paral. 21. Locutus est dominus ad Gad videntem. 2.a.
 2. Paral. 9. In libro quoque Ado videntis. 2.a.
 2. Paral. 32. Scripta sunt in libro Hozai. 2.a.
 Tob. 12. Necessè fuit, vt tentatio probaret te. 1.b.
 Iob. 9. Auferat à me virgam suam. 9.a.
 Iob. 10. Nōne sicut lac mulsisti me? 14.b.
 Iob. 17. Rursum post tenebras spero lucem. 7.b.
 Psal. 1. Nouit dominus viam iustorum. 7.a.
 Psal. 2. Nunc reges intelligite. 17.b.
 Psal. 4. Scitote, quoniam mirificauit dominus sanctum suum. 10.b.
 Psal. 6. Domine ne in furore tuo arguas me. 3.a.
 Psal. 9. Perijt memoria eorum cum sonitu. 26.b.
 Psal. 9. Qui exaltas me de portis mortis. 29.a.
 Psal. 17. Misit sagittas suas, & dissipauit eos. 14.a.
 Psal. 19. Domine saluum fac regem, & exaudi nos. 17.b.
 Psal. 20. Vox domini super aquas. 19.a.
 Psal. 23. Qui non accepit in vano animam suam. 20.b.
 Psal. 24. Ad te domine leuaui animam meam. 14.a.
 Psal. 25. Cum iniqua gerentibus non introibo. 16.b.
 Psal. 28. Vox domini confringentis cedros. 4.b.
 Psal. 30. Abscondes eos in abscondito latitiae tuae. 19.b.
 Psal. 31. In diluuiio aquarum multarum ad eum non approximabunt. 7.a.
 Psal. 31. Verbo domini caeli firmati sunt. 36.a.
 Psal. 44. Astitit regina à dextris tuis. 24.a.
 Psal. 46. Quoniam dij torres terrae vehementer eleuati sunt. 17.a.
 Psal. 49. Arguam te, & statuam contra faciem tuam. 27.a.
 Psal. 50. Libera me de sanguinibus. 24.b.
 Psal. 50. Et malum coram te feci. 34.b.
 Psal. 54. Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos. 25.a.
 Psal. 54. Iacta in dominum curam tuam. 12.b.
 Psal. 61. Nolite sperare in iniquitate. 26.a.
 Psal. 61. Diuitiae si affluat, nolite cor apponere. 26.a.
 Psal. 67. Aethiopia praeueniet manus eius Deo. 28.b.
 Psal. 75. Dormitauerunt, qui ascenderunt equos. 30.b.
 Psal. 75. Terra tremuit, & quieuit. 5.b.
 Psal. 75. Nihil inuenerunt viri diuitiarum in manibus suis. 5.b.
 Psal. 77. Iuvenes eorum comedit ignis. 21.a.
 Psal. 78. Comederunt Iacob. 21.a.
 Psal. 82. Cogitauerunt aduersus sanctos tuos. 34.a.
 Psal. 83. Misericordiam & veritatem diligit dominus. 6.b.
 Psal. 93. Deus vltionum dominus. 3.a.
 Psal. 96. Fluxerunt à facie domini. 5.b.
 Psal. 104. Tange montes, & fumigabunt. 5.b.
 Psal. 135. Diuisit mare Rubrum in diuisiones aquarum. 5.a.
 Prouerb. 3. Misericordia & veritas te non deserant. 4.a.
 Prouerb. 8. Qui me inuenerit, inueniet vitam. 24.a.
 Prouerb. 11. Manus in manu non erit innocens malus. 13.b.
 Prouerb. 20. Misericordia & veritas custodiunt regem. 6.b.
 Prouerb. 21. Qui sequitur iustitiam & misericordiam, inueniet vitam. 4.a.
 Cant. 1. Lectulus noster floridus. 21.a.
 Cant. 3. Quae est ista, quae ascendit per desertum? 21.b.
 Cant. 3. En lectulum Salomonis. 21.a.
 Cant. 5. Dilectus meus candidus. 22.a.
 Cant. 6. Reuertere reuertere Sulamitis. 22.a.
 Cant. 8. Vineam pacifico in ea. 13.a.
 Cant. 8. Vineam meam coram me est. 13.a.
 Cant. 8. Aquae multae non poterunt extinguere charitatem. 14.a.
 Sapient. 5. Armabit creaturam ad vltionem inimicorum. 6.a.
 Sapient. 12. Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate iudicas. 3.b.
 Sapient. 12. Ipsum quoque qui non debet puniri, condemnas. 13.b.
 Ecclesiasticus. 2. Vae illis qui perdiderunt sustentiam. 1.b.
 Eccles. 5. Altissimus est patiens redditor. 3.b.
 Esai. 1. Visio Esaiæ. 2.a.
 Esai. 1. Gladius deuorabit vos. 20.b.
 Esai. 2. Fluent ad eum omnes gentes. 18.a.
 Esai. 2. Dies domini super omnes montes. 5.a.
 Esai. 3. Dabo pueros principes eorum. 29.a.
 Esai. 7. In die illa radet dominus nouacula acuta. 9.a.
 Esai. 8. Adducet dominus super eas aquas fluminis. 7.a.
 Esai. 9. Verbum misit dominus in Iacob. 22.b.
 Esai. 13. Coelum & terram turbabo. 4.b.
 Esai. 13. Onus Babylonis quod vidit Esaias. 1.a.
 Esai. 14. Abietes quoque laetatae sunt. 32.b.
 Esai. 14. Centeret dominus baculum impiorum. 9.a.
 Esai. 21. Arripite clypeum. 17.a.
 Esai. 40. Super montem excelsum ascende. 11.a.
 Esai. 52. Quam pulchri super montes pedes euangelizantium. 11.a.
 Esai. 53. Laguores nostros ipse tulit. 14.a.
 Esai. 63. Vbi est, qui eduxit vos de mari cum pastoribus? 30.a.
 Esai. 64. Ecce tu iratus es, & peccauimus. 3.a.
 Esai. 65.

INDEX.

<p>Esai. 65. Omnia ligna regionis plaudite manu. 32.a.</p> <p>Jerem. 1. Accinge lumbos tuos, & surge. 16.a.</p> <p>Jerem. 4. Ascendit leo de cubili suo. 20.a.</p> <p>Jerem. 9. Ascendit mors per fenestras nostras. 18.b.</p> <p>Jerem. 46. Visitabo super tumulū Alexandriæ. 28.a.</p> <p>Thren. 1. Effudit quasi ignem indignationem suam. 6.a.</p> <p>Thren. 3. Adduxit in tenebras, & non in lucem. 7.b.</p> <p>Ezech. 3. Ut adamantem & ut silicē dedifaciem tuam. 4.a.</p> <p>Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris. 3.b.</p> <p>Ezech. 19. In medio leunculorum nutrit catulos suos. 20.a.</p> <p>Ezech. 24. Væ civitati sanguinum. 25.a.</p> <p>Ezech. 26. Ascendere faciam ad te gentes multas. 14.b.</p> <p>Dani. 9. Stillavit super nos maledictio & detestatio. 14.a.</p> <p>Dani. 10. Quoniam adhuc visio in dies. 2.a.</p> <p>Joel. 3. Mundabo sanguinem eorū. 13.b.</p> <p>Oseas. 4. Maledictum, & mendacium, & homicidium. 1.b.</p> <p>Amos. 3. Si est malum in civitate, quod Deus non faciat? 27.a.</p> <p>Abdi. Visio Abdiæ. 2.a.</p> <p>Michæ. 1. Desperata est plaga eius. 32.a.</p> <p>Habac. 1. Onus quod vidit Habacuc. 1.a.</p> <p>Habac. 3. Contriti sunt mōtes seculi. 5.a.</p> <p>Sophon. 2. Perdet Assur, & ponet speciosam in solitudinem. 19.a.</p> <p>Zachar. 1. Ira magna ego irascor. 3.a.</p> <p>Zachar. 9. Auferam sanguinem eius de ore eius. 24.b.</p> <p>Zachar. 12. O pastor & idolum. 30.b.</p> <p>Zachar. 14. Conseretur manus eius super manum proximi sui. 21.b.</p> <p>Malach. 1. Onus verbi dñi ad Israel. 1.a.</p> <p>Malach. 3. Statim veniet ad templū sanctum suum. 24.a.</p> <p>Matthæus. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. 7.b.</p> <p>Matt. 5. Beati pacifici. 12.a.</p> <p>Matt. 5. Beati pauperes spiritu. 25.b.</p> <p>Matt. 6. Nemo potest duobus dominis seruire. 10.b.</p> <p>Matt. 8. Eijcientur in tenebras exteriores. 21.a.</p>	<p>Matt. 10. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine. 11.a.</p> <p>Matt. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis. 1.b. 12.b.</p> <p>Matt. 12. Omne regnū in se diuisum desolabitur. 11.b. 25.b.</p> <p>Matt. 13. Aliud cecidit super petram. 6.a.</p> <p>Matt. 13. Inimicus homo seminavit zizania. 30.b.</p> <p>Matt. 16. Si quis vult venire post me. 34.b.</p> <p>Matt. 19. Centuplum accipiet. 19.b.</p> <p>Matt. 20. Conduxit operarios in vineam suam. 13.a.</p> <p>Matt. 21. Eiecerunt eum extra vineam. 16.b.</p> <p>Matt. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. 35.b.</p> <p>Matt. 23. Qui se exaltat, humiliabitur. 16.b.</p> <p>Matt. 25. Dormitauerunt omnes, & dormierunt. 30.b.</p> <p>Matt. 26. Vigilate, & orate. 30.b.</p> <p>Matt. 27. Sanguis eius super nos. 25.a.</p> <p>Marc. 9. Habete in vobis sal. 12.a.</p> <p>Luc. 1. Deposuit potentes de sede. 29.b.</p> <p>Luc. 2. Gloria in excelsis Deo, & in terra pax. 9.a.</p> <p>Luc. 2. Pastores erant in regione eadem. 31.a.</p> <p>Luc. 6. Væ vobis qui ridetis. 12.b.</p> <p>Luc. 8. Aliud cecidit super petram. 6.a.</p> <p>Luc. 10. Qui vos audit, me audit. 35.b.</p> <p>Luc. 11. Omne regnum in se diuisum desolabitur. 11.b.</p> <p>Luc. 12. Sint lumbi vestri præcincti. 16.a.</p> <p>Luc. 12. Facite elemosynam. 19.b.</p> <p>Luc. 16. Estote misericordes. 6.b.</p> <p>Luc. 18. Qui se exaltat, humiliabitur. 16.b.</p> <p>Luc. 21. In patientia vestra possidebitis animas. 4.a.</p> <p>Luc. 24. Stetit in medio discipulorum. 11.b.</p> <p>Ioan. 10. Cognosco oves meas, & cognoscunt me meæ. 7.a.</p> <p>Ioan. 14. Pacem relinquo vobis. 11.b.</p> <p>Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita. 11.b.</p> <p>Ioan. 17. Arguet mundum de peccato. 2.b.</p> <p>Ioan. 20. Accipite spiritum sanctum. 22.a.</p> <p>Ioan. 21. Stetit in medio discipulorū. 11.b.</p>	<p>Roman. 1. Veritatē Dei in iniustitia detinent. 6.b.</p> <p>Roman. 2. Non est acceptio personarū apud Deum. 4.b.</p> <p>Roman. 9. Quis nos separabit à charitate Christi? 1.b.</p> <p>Roman. 12. Nolite conformari huic seculo. 10.b.</p> <p>1. Corinth. 7. Præterit figura huius mundi. 10.b.</p> <p>1. Corinth. 15. Caro & sanguis regnū Dei non possidebunt. 14.b.</p> <p>2. Corinth. 10. Arma militiæ nostræ non carnalia sunt. 23.a.</p> <p>2. Corinth. 11. Æmulor enim vos Dei æmulatione. 3.a.</p> <p>Galat. 6. Alter alterius onera portate. 12.b.</p> <p>Ephesi. 2. Veniens euangelizauit pacem. 11.a.</p> <p>Ephesi. 6. Calciati pedes ad præparationem euangelij. 11.a.</p> <p>Ephesi. 6. Estote succincti lumbos vestros. 16.a.</p> <p>1. Thessaloni. 5. Dies domini sicut fur in nocte, sic veniet. 8.b.</p> <p>Philip. 2. Humiliauit semetipsum factus obediens. 35.a.</p> <p>2. Timoth. 2. Nouit dñus, qui sunt eius. 7.a.</p> <p>Tit. 1. Manifestauit autem temporibus suis verbum. 11.b.</p> <p>Hebræor. 12. Sequimini pacem cum omnibus. 11.b.</p> <p>Hebr. 13. Extra portam passus est. 16.b.</p> <p>Iacob. 1. Peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem. 25.b.</p> <p>Iacob. 4. Humiliamini in conspectu domini. 29.b.</p> <p>1. Petr. 1. Sobrijetote, & vigilate. 30.b.</p> <p>1. Petr. 2. Subiecti estote omni humanæ creaturæ. 35.b.</p> <p>2. Pet. 3. Patienter agit propter vos. 4.b.</p> <p>Apocalyp. 1. Quod vides, scribe in libro. 2.a.</p> <p>Apocal. 12. Beatus qui vigilat. 30.b.</p>
---	--	---

Terminatur authoritatum

Index.

2

INDEX RERVM MEMORABILIVM.

Damidē est quod homo. 22.b.	Furor tribuitur Deo metaphoricē. 3.b.	Pastores præcipui duo. 30.b.
Adamantis natura. 4.a.	Gladij significationes. 20.b. 21.a.	Pastores sunt reges & præsidēs. 17.a.
Adamas est symbolum firmitatis & paciētiæ. 4.b.	Hypocrita primus fuit diabolus. 23.b.	30.a.
Æmulator sumitur dupliciter. 3.a.	Hypocrisis reprehenditur. 23.b.	Patientia commendatur. 4.a.
Æmulatorem se vocat Deus. 3.a.	Hypocrita primus fuit diabolus. 23.b.	Pax euangelica describitur. 11.b.
Affectiones significantur pedibus. 25.b.	Hypocrisis reprehenditur. 23.b.	Pax habenda est cum hominibus, non cum vitijs. 11.b.
Alexandria à quo fuit ædificata. 25.b.	Hyperbole figura in diuinis literis. 4.a.	Peccato vni non datur duplex pœna. 7.b.
Amicitia vera quæ sit. 29.a.	Humilitas commendatur. 16.b. 29.b.	Petræ nomine intelligitur cor durum. 6.a.
Apostolorum prædicatio mundum impleuit. 11.a.	Ignis significationes. 30.a.	Portę fluuiorum sunt pontes. 18.a.
Arma nostra sunt preces & orationes. 8.a.	Increpare mare quid sit. 5.a.	Præteritum ponitur pro futuro. 15.b.
Assumptio vocatur prophetia. 12.b.	Insufflare in aliquem quid sit. 21.b.	Princeps est clypeus. 17.a.
Auaritia reprehenditur. 25.b. 8.b.	Impiorum interitus infelix. 10.b.	Princeps est pastor. 17.a. 30.a.
Babylon fuit regnum Og. 5.a.	Iusti & misericordes cum apibus comparantur. 4.a.	Princeps debet esse sapientia præditus. 8.b.
Belial idem est quod sine iugo, & sumitur pro homine impio. 12.a.	Iustitia Dei ostenditur. 3.a. b. 4.a. b.	Prophetia dicitur visio. 2.a.
Bethel vbi sit. 28.a.	Iustitia diuina timenda est. 6.a.	Propheta loquuti sunt de tēpore Christi. 12.a.
Calamitas ostendit virum. 1.a.	Iustitia est cum misericordia copulanda. 6.b.	Propheta intelligit prophetiam suam. 9.a.
Calamitas describitur. 1.a.	Iustus quare affligitur. 6.b.	Prouidentia diuina. 20.b.
Carimelus mons est in Galilæa. 5.a.	Iudex debet cum iustitia misericordiam coniungere. 6.b.	Rex bonus describitur. 17.a. b.
Clypeus dicitur rex & præses. 17.a.	Leonis acceptiones. 20.a.	Salis natura. 12.a.
Cordis humani duricies. 6.a.	Libanus mons est in fine terræ sanctæ. 5.a.	Sanguis sumitur pro cæde & maleficio. 24.b.
Cupiditas & auaritia reprehenduntur. 8.b. 25.b.	Libya describitur. 28.b.	Sanguinis nomine quid significetur. 24.b.
Culpa vna non debet bis castigari. 7.b.	Manus quid significet. 21.b.	Sarcasmos figura. 16.a.
Deus cognoscitur insigni supplicio impiorum. 9.b.	Martem indutū veste adamantina quid sit. 4.b.	Sardanapali interitus. 10.a.
Deus nullam habet perturbationem. 3.b.	Mendacium reprehenditur. 25.b.	Scire sumitur pro approbare. 7.a.
Deus non est acceptor personarum. 4.b.	Misericordia Dei ostenditur. 3.b.	Spiritus sancti munus est consolari & reprehendere. 2.b.
Deus dicitur Sol. 6.b.	Misericordes esse debemus. 3.b.	Superbia reprehenditur. 16.b.
Dei misericordia ostenditur. 3.b.	Misericordia commendatur. 4.a.	Superbia sumitur aliquando pro gloria. 22.b.
Dei patientia ostenditur. 3.b.	Montium nomine principes intelliguntur. 5.a.	Tantalus designat hominem auarum. 5.b.
Dei iustitia & misericordia. 3.b.	Mundi fallacia ostenditur. 10.b.	Tentatio describitur. 1.b.
Diei iudicij consideratio. 6.a.	Mundo seruire non debemus. 10.b.	Tenebris significantur flagitia. 7.b.
Discordia pestilens. 25.b.	Mundus relinquendus est. 10.b.	Tenebris aduersa omnia designantur. 7.b.
Diluuium designat baptismum, & calamitatem. 7.a.	Mundi ornatus describitur. 2.a.	Terra sumitur pro hominibus. 5.b.
Duricies humani cordis ostenditur. 6.a.	Nahum sonat consolatorem. 2.b.	Tsaba quid significet. 32.b.
Et sumitur pro quia. 9.a.	Niniue ciuitas est Assyriæ. 1.b.	videns est propheta, & visio prophetia. 2.a.
Elcesum fuit oppidum Galilææ. 2.b.	Niniue fuit ædificata à Nino. 1.b.	vinea est ecclesia. 12.b.
Facies sumitur pro persona, & pro re ipsa. 4.a.	Ninus quis tuerit. 2.a.	virga sumitur pro flagello. 9.a.
Fuga an cadat in virum sapientem. 19.a.	Niniue variè vocatur. 2.a.	virga accipitur pro potestate. 9.a.
Furor Dei est seueritas iustitiæ diuinæ. 3.a.	Nouacula conducta designat diuinam potentiam. 9.a.	
	Onus significat prophetiam, & calamitatem. 1.a.	
	Papa est pastor vniuersalis. 25.a.	
	Paupertas laudatur. 19.b. 15.b.	
	Pastoris & præfulis officium. 30.b.	
	31.a.	

FINIS.

LAVS DEO.

PROPHETIA
DANIELIS.

30.b,
17.a,
4.a,
11.b,
is, non
11.b,
pocna.
7.b,
durum.
6.a,
18.a,
15.b,
17.a,
a, 30.a,
editus.
8.b,
2.a,
e Chri-
12.a,
suam.
9.a,
20.b,
17.a.b,
12.a,
leificio.
24.b,
ur.24.b,
16.a,
10.a,
7.a,
lari &
2.b,
16.b,
gloria
22.b,
arum.
5.b,
1.b,
7.b,
antur,
7.b,
5.b,
32.b,
ophe-
2.a,
12.b,
9.a,
9.a,

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

I

P R O P H E T I A

D A N I E L I S.

Argumentum primi capituli.

D E S C R I
bit Diui-
nus vates
Ioacimi Iu-
deorum re-
gis calami-
tate, vt eo-
rum men-
tionem fa-
ciat, qui
fuerunt eius
tempore à

Iudæa in Chaldaam abducti. Inter quos fuit ipse Daniel cum Azaria Anania & Misaele: qui eximia pulchritudinis & doctrinae ornamentis exculti, fuerunt iussu regis Nabuchodonosoris electi, vt Chaldaicis literis erudiretur. Cum autem se ab epulis regis abstinerent, temperantiam omnium motionum moderatricem diligerent, & ad diuinum numen aspirarent, fuerunt ab eo admirabilem sapientiam consecuti. Inter eos prima sine controuersia deferebantur Danieli, qui visionum ac somniorum intelligentia non solum ætatis illius viros, sed etiam antiquitatis memoriam superauit.

Caput primum.

A N N O tertio regni Ioacim regis Iuda venit Nabuchodonosor rex Babylonis Ierusalē: & obsedit eam. Et tradidit dominus in manu eius Ioacim regem Iuda, & partem vasorum domus Dei: & asportauit ea in terram Sennaar in domum Dei sui, & vasa intulit in domum thesauri Dei sui. Et ait rex Asphenez preposito eunuchorum, vt introduceret de filiis Israël, & de semine regio & tyrannorum pueros, in quibus nulla esset macula, decoros forma, & eruditos omni sapien-

tia, cautos scientia, & doctos disciplina, & qui possent stare in palatio regis: vt doceret eos literas & linguam Chaldaeorum. Et constituit eis rex annonam per singulos dies de cibis suis, & vino, unde bibebat ipse: vt enutriti tribus annis postea starent in conspectu regis.

Ex planatio.

A N N O tertio. Gubernante Romanam Tullo Hostilio tertio Romanorum rege, & Phaorte Medorum sexto eorum Imperij gubernaculum tenente, anno à mundi exordio. 3295. iuxta Hebræorum rationem ac seriem, & 4556. iuxta Græcorum ad calculos reuocationē teste Eusebio Cæsariensi in annalium mo-
Eusebi.
nimentis, obtinuit Iudææ regnum magnus ille Iosias, qui insigni in deum fide munitus, singulari iustitia præditus, admirabilibus virtutum ornamentis decoratus nomen suum æternitati comendauit. Tenuit principatū annis triginta & vno, & occisus est in Magedo, sepultusq; Hierosolymæ. Post eius è vita decessum regnauit filius eius Ioachaz tribus mensibus: post quem tenuit clauum regni frater eius Ioacim, qui antea Eliacim vocabatur, & vndecim annis præfuit regno. Hi duo filij Iosia à paterna gloria descierunt, seseq; turpi dedecore macularunt. Cum Ioacim subiectus & tributarius fuisset Pharaoni Aegyptiorum regi, obsessus est à Nabuchodonosore Babyloniorum

A prin-

principe, ab eoque superatus: fuitque regni eius gloria ablata, & splendor extinctus.

4. Re 22
24. & 25
2. Paral.
34. 35. 36.
Ierem. 1.
& 25.

Lege quartum librum Regum, & secundum Paralipomenon, & Ieremiæ vaticinationem, & decimum Iosephi librum Antiquitatum Iudaicarum, quibus in locis hanc veritatis lucē literæ diuinæ & humanæ memoriæ prodiderūt. Elapsus erat annus tertius regni Ioacim, cum Nabuchodonosor obsedit Hierosolymam, atque de illa victoriam reportauit. Et imposito tributo Ioacim, secū asportauit in Chaldæā nonnulla vasa ex illis, quæ in tēplo Salomonis fuerant diuinis vsibus dedicata: & multos pueros duxit generis claritate præstātes, quos ei Ioacim obsides dederat, inter quos erat Daniel cum socijs suis. Hoc voluit ille significare verbis his, quæ principio huius capituli mādauit. Postea cum Ioacim impositum tributum non persolueret, venit iterū Nabuchodonosor Hierosolymā copijs cōparatis, eaq; expugnata occisus est Ioacim: pro quo fuit in regia dignitate constitutus filius eius Ioachin, quē Ieremias capite. 22. & Matthæus. 1. Iconiam vocāt. Solebāt enim homines illi varijs nominibus appellari. Hic cum rēpublicam tribus mensibus gubernādam gereret, fuit de dignitatis gradu deiectus, & Babylonē cum Ezechiele, alijsque multis abductus. Post quem regnauit Sedechias patruus eius, tertius Iosifæ filius, qui cum esset sceleribus etiam imbutus, nihil que opis reipublicæ occidenti attulisset, fuit immaniter occisus, & Hierosolyma funditus euerfa, & templum Salomonium flammis expositum, & Hebræi incredibilibus calamitatibus oppressi: oculi enim augebant dolorem, qui quæ cæteri audiebant, intueri cogebantur. Ac ita fuerunt in Babylonicam seruitutem transla-

Iosephus. 10

ti anno à mundi creatione. 4611. secundū Græcos authore Eusebio Casariēsi, olympiade. 47. & principio. 48. vt Clemēs Alexandrinus in primo Stromate, & Cyrillus aduersus Iulianū testantur. Iuerit necne Ioacim Babylonē, postquam fuit captus tertio regni sui anno vertitur in cōtrouersia: ex authoribus enim alij astruūt, alij negāt. Doctioribus placet, eum datis Nabuchodonosori obsidibus in regno suo mansisse, donec postea graui tributi onere depressus à Babylonijs defecit. Quā ob causam fuit ab illis iterū expugnatus, atque vñ decimo regni sui anno interfectus. Hæc est diuini Augustini sentētia in tractatione de mirabilibus sacrae scripturæ, in qua videtur esse Theodoretus in cōmentarijs in hunc locū. Nec obstat locus secundi Paralipomenō capite. 36. cuius ad literam hæc sunt verba: Cōtra hunc, nimirū Ioacim, ascendit Nabuchodonosor, & vincitum catenis duxit Babylonē. Nam hoc intelligitur nō de prima, sed de secunda expugnatione. Deinde asserūt viri ingenij perspicacitate insignes, nec in secunda regē Ioacim Babylonē peruenisse. Et si enim fuit è carcere ablati, vt vincitum catenis duceretur Babylonē, non tamen illuc peruenit: verū in itinere interceptus est, & extra ciuitatē iacuit insepultus, quemadmodū Ieremias capite. 22. prædixerat. Dicens enim sepeliendum eum esse in asini sepulchro, significare voluit fore, vt nō sepeliretur, sed instar animalis rationis expertis careret sepultura, & à bestijs auibusque lace-raretur. At diuinus noster vates loquitur hīc de primo bello, quod anno regni eius tertio ei intulit Babylonijs. Sed dices: Quī fieri potest, vt hoc fuerit anno tertio Ioacim, vt ait hoc loco Daniel, cum dicat Ieremias ca. 25. fuisse anno eius quarto? Si

Iere 22.
Matt. 1.

volueris

ti anno à mundi creatione. 4611. secundū Græcos authore Eusebio Casariēsi, olympiade. 47. & principio. 48. vt Clemēs Alexandrinus in primo Stromate, & Cyrillus aduersus Iulianū testantur. Iuerit necne Ioacim Babylonē, postquam fuit captus tertio regni sui anno vertitur in cōtrouersia: ex authoribus enim alij astruūt, alij negāt. Doctioribus placet, eum datis Nabuchodonosori obsidibus in regno suo mansisse, donec postea graui tributi onere depressus à Babylonijs defecit. Quā ob causam fuit ab illis iterū expugnatus, atque vñ decimo regni sui anno interfectus. Hæc est diuini Augustini sentētia in tractatione de mirabilibus sacrae scripturæ, in qua videtur esse Theodoretus in cōmentarijs in hunc locū. Nec obstat locus secundi Paralipomenō capite. 36. cuius ad literam hæc sunt verba: Cōtra hunc, nimirū Ioacim, ascendit Nabuchodonosor, & vincitum catenis duxit Babylonē. Nam hoc intelligitur nō de prima, sed de secunda expugnatione. Deinde asserūt viri ingenij perspicacitate insignes, nec in secunda regē Ioacim Babylonē peruenisse. Et si enim fuit è carcere ablati, vt vincitum catenis duceretur Babylonē, non tamen illuc peruenit: verū in itinere interceptus est, & extra ciuitatē iacuit insepultus, quemadmodū Ieremias capite. 22. prædixerat. Dicens enim sepeliendum eum esse in asini sepulchro, significare voluit fore, vt nō sepeliretur, sed instar animalis rationis expertis careret sepultura, & à bestijs auibusque lace-raretur. At diuinus noster vates loquitur hīc de primo bello, quod anno regni eius tertio ei intulit Babylonijs. Sed dices: Quī fieri potest, vt hoc fuerit anno tertio Ioacim, vt ait hoc loco Daniel, cum dicat Ieremias ca. 25. fuisse anno eius quarto? Si

Eusebi.

Clemēs

Cyrillus

August.

Theod.

2. Para.
36.

Iere. 28.

Iere. 25.

volueris altè perpendere, atque ad veritatem reuocare rationem, videbis aperte, nullam esse inter hos duos diuinos vates discrepantiam. Id enim quod factum est inter annum tertium & quartum, rectè dicitur factum anno tertio, nimirum, elapso, & anno quarto, scilicet incepto. Eodem modo conciliabis euangelistas de hora loquentes, qua Christus seruator noster fuit cruci affixus. Marcus enim capite. 15. ait: Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. Lucas verò. 23. Erat autem ferè hora sexta. Et Ioannes narrans quo tempore Pilatus tradidit Iesum Iudæis crucifigendum: Erat, inquit, parasceue hora quasi sexta. Soliti erant antiqui, diem qui vulgo dicitur artificialis, in quinque partes, quas horas vocabant, diuidere, in primam, tertiam, sextam, nonam, duodecimam siue vesperam. Prima semper incipiebat à solis ortu, duodecima seu vespera erat in solis occasu, sexta erat meridiana: tertia erat media inter primam & sextam, nona autem inter sextam & duodecimam, quando incipiebant vesperæ. Cùm autem seruator noster fuerit cruci affixus interuallo illo, quod est inter tertiam & sextam, rectè ait Marcus fuisse hora tertia crucifixum, & rectè Lucas & Ioannes, qui illud fuisse dicunt hora ferè sexta: interual- lum enim solet ab extremis denominari. Ac non caret mysterio fuisse dominum Iesum hora ferè sexta crucifixum, nam eadem hora primus noster parens incidit in crimen, quando funestas illas epulas comedit, ad quas eum Heua inuitauerat, vt ex sancta scriptura colligi videtur: ita enim ait capite Genesistertio. Cùm au-
 dissent vocem domini Dei deambulatis

in paradiso ad auram post meridiè, absce-
 derunt se. Et paulo post fuerunt ex horto voluptatis eiectioni. Meridie hoc est hora sexta peccauerunt, & post meridiem fuerunt ex horto amœnissimo expulsi, qua hora Christus promisit latroni gloriã mentium beatarum. Eadem hora qua primus Adã arborem prauaricationis tetigerat, secundus Adam in arborem redemptionis ascendit. Et qua hora Deus prauaricatorẽ paradiso expulerat, eadem pœnitenti promisit se illum in paradysum secum ducturum. Non me fugit alias esse huius nodi solutiones circa horarum narrationem à viris doctis literis mādadas: sed ego inter multas eam semper eligere soleo, quæ mihi videtur germanior, literæ cōgruētior, & ad institutum scripture accommodatior: etiam si alias non contemnam, quas interpretes catholici monimētis prodiderunt.
 ¶ *Regni Ioacim.* Hic Ioacim de quo hīc loquitur Daniel, nō est ille, de quo in exordio suarum visionū locutus est Ezechiel: hic enim habet cim in vltima syllaba, ille chin: hic fuit pater, ille eius filius: Ioacim idem est quod domini resurrectio, Ioachin verò idem quod domini preparatio.
 ¶ *Regis Iuda.* Hoc est duarum tribuum, Iuda & Benjamin. Hebræorū regnū fuit tempore Roboam Salomonis filij in duas partes diuisum: duæ tribus nimirū Iuda & Benjamin adhæserunt regi Roboam, aliæ autem secutæ sunt Ieroboam, quem regem constituerunt. Regnum Roboam & eorum, qui ab eo originem ducebāt, dictum fuit regnum Iuda, regnū Bēiamin, regnum Hierosolymæ: alterū autem appellatum fuit regnum Israël, Samaria, Ephraim, decem tribus. Hæ decem tribus fuerunt debellatæ à Salmanasare Assyriorum rege, & in Assyriam translatae,
 A 2 duæ

C O M M E N T . I N D A N I .

4.Re.25
1.Efd.1. duæ autem postea à Nabuchodonosore,
& in Babyloniam abductæ . Decem tri-
bus nunquam redierunt, duæ autem cum
multis hominibus aliarum quæ ad has
Gen.29. duas confugerant, redierunt. Iudas fuit
Num.24. Iacobi patriarchæ filius, cuius poster-
i appellati sunt tribus Iuda, & filij Iudæ,
vt paulo post hoc eodem capite: quo no-
mine Iudæi gloriantur. At verè Chri-
Esa.53. stiani filij sunt Dei, de quorum gene-
ratione ex Deo ait capite.53. Esaias: Ge-
nerationem eius quis enarrabit? Ac si
dicat: Quis poterit numerare eorum
multitudinem, qui sunt sanguine Chri-
sti generandi? Id vult sponsa capite pri-
mo Cantorum significare, cum ait:
Cant.1. Lectulus noster floridus: arbores enim
florentes solent fructus vberes ferre. Sen-
sus illorum verborum est: Tua opera
Christe sancte propagantur in ecclesia fi-
deles filij tui. Id animo percipiens diuus
1.Ioan.3. Ioannes ait capite tertio epistolæ suæ pri-
mæ: Videte qualem charitatem dedit
nobis pater, vt filij Dei nominemur,
Ioan.1. & simus. Et capite primo euangelij de
Christo loquens: Quotquot autem, in-
quit, receperunt eum, dedit eis potesta-
tem filios Dei fieri, ijs qui credunt in
nomine eius, qui non ex sanguinibus,
nec ex voluntate carnis, nec ex volun-
tate viri, sed ex deo nati sunt. Vbi per
sanguines intelligit naturalem propaga-
tionem, qua non nascimur filij Dei,
qui potius, vt ait diuus Paulus capi-
Ephes.2. te secundo epistolæ ad Ephesios, filij
iræ: per voluntatem verò carnis intel-
ligit appetentiam mulieris: ideo ait:
Nec ex voluntate carnis, nec ex volun-
tate viri. Fœmina appellatur caro, quia
Genes.2. de illa dixit Adam capite Genesis secun-
do: Os ex ossibus meis, & caro de car-

ne mea. Et quia vt in homine caro de-
bet spiritui parere, sic vxor viro suo.
Domus illa rectè atque sapienter guber-
natur, vbi fœmina obtemperante vir
principatum habet, vbi caro seruit, spi-
ritus imperat. Sunt igitur viri iusti ex
Deo spiritualiter nati, & filij. Quòd
si filij, vt verbis vtar apostoli ad Gala-
tas quarto, & hæredes: Heredes Dei,
vt ipse ait capite octauo epistolæ ad Ro-
manos, cohæredes autem Christi. Iu-
dæi autem filij Iuda & Iacob filij sunt
alieni, iuxta id quod de illis ait Deus
psalmo. 17. Filij alieni mentiti sunt mi-
hi, filij alieni inueterati sunt. Quod de
illis intelligitur, qui obstinati perma-
nent in perfidia sua, non de illis, qui
etsi natione sunt Iudæi, professione ta-
men sunt veri Christiani.

¶ *Venit Nabuchodonosor.* Hic Nabu-
chodonosor fuit huius nominis primus,
qui habuit filium eodem nomine appel-
latum, de quo meminit Berofus libro
tertio historiæ Chaldæorum, quem vo-
cat Nabuchodonosorem nomine à pa-
tre accepto. Huius secundi Nabuchodo-
nosoris meminit Megasthenes Græcus li-
bro historiæ Indicarum quarto, Phi-
lostratus in annalibus, Diocles libro colo-
niarum. Horum duorum patris & filij eo-
dem nomine appellatorum mentionem
facit Metasthenes Persa libro de iudicio
temporum, Flavius Iosephus libro Iudai-
carum antiquitatum decimo. Raphael
Volaterranus vndecimo geographiæ. Est
etiam obseruandum, neutrum ex his duo-
bus eum fuisse, de quo loquitur diui-
na scriptura in libro Iudith. Ille enim
Nabuchodonosor qui misit Holopherné
ad terram deuastandam, fuit post redi-
tum Israëlitarū à Babylonica seruitute,
quando

Galat.4

Rom.8.

Psal.17.

Berosus

Megast.

Philost.

Diocles.

Metaft.

Iose-
phus.

Volate.

Iudith.1

Judith. 5 quando accidit historia Iudith, vt ex eius libro capite quinto constare videtur. Ille quoque Nabuchodonosor, qui Tyrum euertit eo tempore, quo Hierosolyma fuit per Hebræos à Chaldæa in Iudæam reuersos instaurata, de quo meminit Ezechiel capite. 26. non fuit hic, qui Hierosolymam obsedit, de quo loquitur hoc loco Daniel, nec filius eius. Imò fuit Cyrus, qui Iudæos restituit, & ad pristinam dignitatem reuocauit. Aut, vt alijs placet, Alexander Magnus. Vnde obseruabis, omnes Babyloniorum reges solitos fuisse Nabuchodonosores nomine à primo deducto appellari. Eodem modo Latinorum reges Syluij à Syluio AENEÆ filio cognominabantur, vt ait libro de Ciuitate Dei. 18. diuus Augustinus: sicut postea Romanorum imperatores Cæsares à Iulio Cæsare appellati fuere: Manethon in addictione ad Berosum Romanos imperatores ait vocatos etiam fuisse Augustos ab Augusto Octauiano: sicut Aegyptiorum reges Pharaones à primo Pharaone. Id quod apertè asserit Eusebius in monumentis annalium, quæ chronica temporum verbis vsitationibus nominantur. Ita reges Palæstinæ vocabantur quondam Abimelech, vt ex libro Genesis depromit Lippomanus vicissimum primum eius caput explanans. Quod etiam obseruauit Matthæus Aurogallus in libro de Hebræis locorum nominibus. Eodem modo reges Persarum Arfacidæ, & Atheniensium Cecropidæ olim cognominabantur. Erat igitur Nabuchodonosor non personæ nomen, primum semper excipio, sed regie dignitatis nomenclatio.

Rex Babylonis. Post vniuersam elu-

uionem terrarum, vt in libro Genesis scriptum legimus, condiderunt nonnulli in terra Sennaar, quæ est in Chaldæa, ciuitatem & turrem: in quarum ædificatione Deus eorum linguas confudit. Quam obcausam vocata est ciuitas illa Babel, hoc est confusio, & postea Babylon & Babylonia. Ciuitas propriè dicitur Babylon, & regio Babylonia: quamuis hæc nomina aliquando confundantur. Huius ciuitatis regnum occupauit Nemrod, aut vt alij nominant, Nembroth: de quo ita ait diuina scriptura: Ipse ccepit potens esse in terra: & erat robustus venator coram domino. Fuit autem principium regni eius Babylon. Hæc ibi. Per venatorem intelligunt interpretes tyrannum, de venatione hominum quos instar venatoris opprimebat, hunc locum explanantes, quod Caietanus obseruauit. Illud est aduertendum fuisse principium regni eius Babylonem, quia caput primi regni fuit confusio, nam regnandi appetitio omnia confundit. Diuus Hieronymus in libro quæstionum Hebraicarum in Genesim hunc locum explanans: Nemrod, inquit, arripuit insuetam primus in populo tyrannidem. Hic fuit post diluuium primus rex, & regia eius Babylon. De eo, eiusque ciuitate vide diuum Augustinum libro. 16. de Ciuitate Dei capite quarto, & Iosephum libro primo antiquitatum, vbi sibyllam citat, quæ historiam hanc monumentis consignauit. Hunc Nemrod appellat Berosus libro de temporibus quarto & quinto Saturnum Babylonium, & regem Babyloniæ, quam ipse cum alijs ædificauit. Hieronymus in commentarijs in Oseam ait, Semiramidem Niniregis uxorem

Gene. 11

Gene. 10

Caieta.

Hieron.

August.

Iosephus.

Berosus

Hieron.

COMMENT. IN VDANI.

muros Babylonis extruxisse. Idasserit e-
Solinus tiā Iulius Solinus capite septuagesimo,
 vbi asserit fuisse ciuitatem illam à Semi-
 ramide conditam. In ea sententia sunt
Diodo. Diodorus Siculus, Iustinus, Strabo, &
Ittinus Ouidius. Contrà verò Iosephus Fla-
Strabo uius, Eusebius Cæsariensis, Marcel-
Ouidi. linus, & alij à nepotibus Noë eam as-
Iose- ferunt fuisse ædificatam. At nulla est
phus. inter eos repugnantia: fuit enim à ne-
Eusebi. potibus Noë extructa tempore Nem-
Marcel. rod, postea à Semiramide aucta, mœ-
 nibus inexpugnabilibus cincta: & ab a-
 lijs deinceps mirum in modum ampli-
 ficata. Poteris de eius amplitudine &
 celebritate plura videre apud Herodo-
Herod. tum libro primo, Plinium libro natu-
Plinius ralis historiae sexto, & Ptolemæum li-
Ptolem bro quinto. Quando regnum Assyrio-
 rum erat à Babylónico diuisum, erat Ba-
 bylon regni Chaldæorum regia & ca-
 put, quemadmodum Niniue Assyrio-
 rum. Sed postea fuerunt Chaldæi vtriusq;
 regni potiti, & Niniue amplissimæ ac
 superbissimæ Babyloni subiecta. At quid
 est in mundo tam firmum & stabile,
 quod non ruat? quod non intereat? quod
 non possit casus aliquis de suo statu de-
 ijcere? Hæc tam celebris ciuitas fuit à
 Cyro Persarum rege capta, & fundi-
Iere. 16. 1 tus euersa, vt de illa Ieremias, Esaias,
& 25. & alij diuini vates prædixerant. In ea
Efai 13. fuerunt Hebræi exules & peregrini an-
14. 47. nis septuaginta, quibus elapsis ad dul-
Pfal. 136 cem patriam redierunt. Patria nostra
 cœlum est, à qua exules sumus, mun-
 dus Babylonia, vbi peregrinamur. Hoc
 intelligens Iacob interroganti Pharao-
 ni quot annos natus esset, respondit:
Gen. 47. Dies peregrinationis vitæ meæ centum
 & triginta annorum sunt; parui & ma-

li, & non peruenerunt ad dies patrum
 meorum, quibus peregrinati sunt. Et
 diuinus psaltes: Cantabiles mihi erant Pfal. 118
 iustificationes tuæ in loco peregrinatio-
 nis meæ. Et alibi: Aduena sum ego a- Pfal. 38.
 pud te & peregrinus, sicut omnes pa-
 tres mei. Alludit ad Abraham, & alios
 patres, de quibus ita ait apostolus Pau-
 lus in epistola ad Hebræos: Iuxta fi- Hebr. 11
 dem defuncti sunt omnes isti non acce-
 ptis repromissionibus, sed à longe eas
 aspicientes & salutantes, & confitentes,
 quia peregrini sunt & hospites super
 terram. Et in epistola ad Corinthios 2. Cor. 5.
 posteriore capite quinto: Dum sumus,
 inquit, in corpore, peregrinamur à do-
 mino. Et apostolorum princeps in sua 1. Petri 2
 prima canonica: Obsecro, inquit, vos
 tanquam aduenas & peregrinos. Eam
 ob causam apparuit dominus Iesus in spe-
 cie peregrini discipulis euntibus in ca-
 stellum Emmaus, vt nos peregrinatio- Luc 24
 nis nostræ admoneret: cui discipuli dixe-
 runt: Tu solus peregrinus es in Ierusalé,
 & non cognouisti, quæ facta sunt in illa
 his diebus? In terra vt exules & pere-
 grini ætatem agimus tanquam in diuer-
 sorio, non tanquam in domicilio, pro-
 pediem ad mortem discessuri. Nec ca-
 ret mysterio exilium illud Babylonicum
 annos durasse septuaginta, siquidem eo
 annorum numero vita humana signifi-
 catur, iuxta id quod ait psalmographus: Pfal. 89
 Dies annorum nostrorum, in ipsis se-
 ptuaginta anni. Si autem in potentatibus
 octoginta anni, & amplius eorum labor
 & dolor. Vel vt verti etiam potest ex He-
 bræo: Et præcipuum eorum, &c. Ac
 si dicat: Durat communiter vita hu-
 mana annos septuaginta, & ad sum-
 mum octoginta in viris rebus: ac præ-
 cipuum

cipuum totius huius ætatis plenum est molestijs, calamitatibus, & doloribus. In hac vita nobis suadere nituntur hostes animæ, vt mundi voluptatibus dediti securè canamus, & cœlestis Hierosolymæ obliti pestilentibus delicijs oblectemur. At nos debemus illis cum exilibus Israëlitis respondere: **Q**uomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Imò super flumina Babylonis illic sedentes in lamentis versetur, & habentes in memotia æternam Sionem vim lachrymarum profundamus.

Matt. 5. Beati enim qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Sed vt verbis vtar apostoli in epistola ad Galatas. Hæc sunt per allegoriam dicta. At quemadmodum ad inueniendam pretiosam gemmam in obscuris ædibus latentem; opus est lucerna: sic ad inueniendam allegoriam opus est sensu literali, qui est inter alios præcipuus. Illud est hoc loco aduertendum, præter Babyloniam sitam in Chaldaea esse alteram in Aegypto, vel ei propinquam in finibus Arabiæ, quæ fuit Sottani quondam sedes, modò vocata Cayro, de qua loquitur Raphael Volaterranus libro. 12. in tractatione de Aegypto, & Iosephus libro secundo antiquitatum.

Ioseph. **Jerusalem.** Hæc ciuitas appellata fuit prius Salé, cuius rex fuit Melchisedech, de quo Moses Genesis. 14. Melchisedech, inquit, rex Salem protulit panem & vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi. Quibus verbis significat, eum deo immolasse panem & vinum. Reddens enim causam, cur Melchisedech panem & vinum offerret Deo, ait: Erat enim sacerdos Dei altissimi: nimirum cuius munuserat Deo sacrificare. Ex quo colliges, eos in errore versari, qui aiunt Melchisedech pa-

nem tunc non Deo, sed Abrahamo obtulisse. De eo & ciuitate Salem meminit apostolus capite septimo epistolæ ad Hebræos. Augustinus in commentarijs in psalmum. 33. ait Hierosolymam fuisse prius vocatam Salem. Idem asserit Hieronymus in epitaphio Paulæ, & in explanatione in caput Ezechielis nonum: & in epistola ad Euagrium, cuius hæc sunt verba: Verti me ad Hippolitum, Ireneum, Eusebium Cæsariensem, & Emisenum, Apollinariū, & Eustathiū, & deprehendi horū omniū opiniones diuersis argumentationibus ac diuerticulis ad vnū cōpitum peruenisse, vt dicerent Melchisedech hominē fuisse Chananeū, regem vrbs Hierosolymæ, quæ primo Salé, postea Iebus, ad extremum Ierusalé appellata sit. Idē ait Eucherius in tractatione locorum Hebræorum ad Salonium. Egesippus etiam asserit appellatam eam fuisse Salem siue Solyman: & apertius Iosephus libro septimo antiquitatum capite. 18. Hoc dilucidè indicat paraphrasis Chaldeus capite. 14. Genesis ita habens: Et Melchisedech rex Iesuralem. Et quoniam Salem idem est quod pax, appellatus fuit Melchisedech rex pacis. Vnde psalmo. 75. pro Salem verterunt Septuaginta pacem dicentes: Et factus est in pace locus eius. Pro quo Hieronymus vertit: Et factum est in Salem tabernaculum eius. Vbi per tabernaculum Dei intelligitur arca testamenti, aut domus, vbi illa erat. Pagninus quoque & Isidorus Brixianus verterunt Salem. At paraphrasis Chaldaica habet: Et fuit in Ierusalem domus sanctuarij eius. Postea fuit vrbs hæc appellata Iebus à Iebuseis, vt in libro Iosue capite decimo octauo diuinæ literæ memoriæ prodiderunt. Id

Hebr. 7.
August.

Hieron.

Hippol.
Irenæ.
Eusebi.
Emisen.
Apoll.
Eustath.Eucher.
Egesip.Iosephus.
Gen. 14.

Psal. 75.

Hieron.

Pagnin.
Brixia.

Iosue 18

COMMENT. IN DANI.

Iofne.18 intelligens diuus Paulus capite quarto e-
Gal.4. pistola ad Galatas ait: Sina mons est in
Arabia, qui coniunctus est ei, quæ nunc est
Ierusalem. Quod non tam intelligitur
de coniunctione locorum, cum longè di-
stent, quàm de similitudine, quia vt in Si-
na lata est lex Mosaica, sic Hierosolymæ
euangelica. Ac ideo ait: Quæ nunc est Ie-
Hieron. rusalem, vt significet eam olim alijs no-
minibus fuisse appellatam. Eam ob cau-
sam ait Hieronymus in caput nonū Eze-
chielis, fuisse ciuitatem illam trinomiã,
nempe Salem, Iebus, & Ierusalé siue Hie-
rosolymam vocatam. Accipitur aliquan-
do pro ecclesia catholica, vt capite.2. Ioe-
Ioe.2. lis: In Ierusalem erit saluatio: & capite. 4.
epistola ad Galatas: Illa autem quæ sur-
Galat.4. sum est Ierusalem, libera est, quæ est ma-
ter nostra. Interdum verò pro ecclesia in
Psal.124 cœlistriumphante, vt psal. 124. Non com-
mouebitur in æternum, qui habitat in Ie-
Heb.12. rusalé. Et capite. 12. epistola ad Hebræos:
Accessistis ad Siõ montem, & ciuitatem
dei uiuentis Ierusalem cœlestem, multo-
rum milium angelorum frequentiam.
Hoc autem Danielis loco sumitur pro ci-
uitate terrena.

¶ *Et obsedit eam.* Id est, & oppugnauit eam
tenens illam militibus, fossa, & vallo se-
ptam. Hic Nabuchodonosor qui exerci-
tum in Iudæam conduxit, erat infidelis,
incultus, immanitate barbarus. Nihilo-
minus tamē populū dei vicit, ærumnis
affecit, & urbem, in qua erat templum di-
uino cultu dedicatum, expugnauit. Per-
misit illud Deus ob nefaria Iudæorum
scelera. Etsi erant inter illos nonnulli
fide & pietate præcellentes, plerique ta-
men erant vitijs irretiti & contamina-
ti, qui diuino cultu contempto, & veri
Dei fide relicta, falsos ac commentitios

Gentium deos sæpenumero colebant. Pu-
nit Deus eos aliquādo, quos vidit flagitijs
inquinatos, vt ea agnoscant & relinquāt,
atque ad diuinum numen conuertantur.
Filijs Iacob in Egypto fuerunt in vincula Gen.42.
coniecti iussu fratris sui Ioseph, quem im-
piè vendiderant, & tunc in celebri digni-
tate constitutum minimè cognoscebant.
Cum autem ab eo cogeretur fratrem suū
minimū adducere, dixerunt vicissim: Me-
ritò hæc patimur, quia peccauimus in fra-
trem nostrum. Tunc scelus suum agno-
uerunt, cum se viderūt mœrore afflictos,
& calamitate oppressos. Israëlita in deser-
to cum Mosē pium, iustum, & sapien- Num.21,
tem ducem suum maledictis vulnerarēt,
19.22
Deumque grauer effenderent, eamque
ob causam ab ipso Deo punirētur im-
missis in eos serpentibus ignitis, crimina sua
confessi sunt, se que ad preces quibus di-
uinū numen placarent, contulerunt. Ma-
nassè rex Iudæorū cum esset teterrimus, 2.Par.33.
scelerūque maculis notatissimus, fuit
ab Assyrijs Deo ita permittente supera-
tus, & in carcerem coniectus. At reuersus
ad seipsum perpendens animo in calami-
tates illas meritò incidisse, pœnitentia du-
ctus impia facinora sua acerbo dolore de-
leuit, Deum ardēter inuocauit, & vim la-
chrymarum profudit. Vide prosperarū
& aduersarum rerum discrimen. Rebus
prosperis & ad voluntatē fluentibus obli-
tus fuit Dei, ijs que flagitijs se contami-
nauit, quibus obcæcatus in Deo offenden-
do & republica violanda fraudes teterrimas
concepit. At reflante vento, angori-
bus grauissimis implicatus terribili iacta-
tus tempestate, ad portum diuinæ miseri-
cordiæ confugit, qua adiutus fuit à conta-
gione impuritatis abstractus, & ad pristi-
nam dignitatem restitutus. Saul prius-
quam

quam regnum adeptus esset, erat virtutibus vt mœnibus septus. De eo ait libro primo Regum in hunc modum diuina scriptura: Eratei filius vocabulo Saul electus & bonus, & non erat vir de filijs Israël melior illo. Et iterum: Filius vnus anni erat Saul, cum regnare cœpisset. Hoc est innocens instar infantis nullo scelere polluti. Ita paraphrasis Chaldaica hunc locum interpretatur. At postquam regnauit, abusus est intemperanter regno & licentia. Inuidia motus & furijs exagitatus voluit sæpe occidere Dauidem fide & innocentia præstantem. Non sat existimauit innocentem patriæ finibus eiecisse, sed etiam eum eiectum, egentem, syluas abstrusas & deferta loca peragrantem intolerabili odio prosequabatur, & ad crudele exitium quarebat. Nullum faciebat finem furoris, donec eius sanguine saturaretur. Quid plura? Ipse Dauid qui molestijs afflictus dum vitam priuatam agebat, hosti suo Sauli pepercerat, postea in regia dignitate collocatus amico suo Vriæ viro fortitudine cæterisque virtutibus munito necem iniustissimam machinatus est. Quam ob causam fuit à Deo punitus, & in calamitate ad ipsum Deum conuersus. Id quod ipse testatur psalmo. 31 cum ait. Conuersus sum in erumna mea, dum configitur spina. Ac si dicat: In molestijs meis conuerti me domine ad numentuum, dum mœror instar spine, quæ gutturi figitur, animum meum affligeret. Eam ob causam calamitatibus oblectabatur. Id indicat ille dicens in psalmo: Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus. Vox hæc reagh pro qua Latinus noster interpres vertit amicum, afflictionem significat & amicū. Quare possunt etiam verba illa ita conuerti: Mihi

autē valde pretiosæ sunt afflictiones tuæ Deus. Eas diligebat diuinus vates vt instrumentum diuinas leges discendi, quæ admodum ipse ait in psalmo: Bonum mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. Pro quo poteris vertere: Vtile mihi fuit, quod afflixisti me, vt discam legem tuam. Lex enim Dei nomine iustificationum significatur: vt eodem psalmo: Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem. Pro quo Hieronymus transtulit: Hieron. Propter æternam retributionem. Cum Dauid a affluentia rerum secundarum potiretur, poterat preces remittere, aut illis frigide vti, & Dei aliquando obliuisci: at calamitate oppressus statim ad Deū preces ardentissimas ferebat. Ad dominum, inquit ille, cum tribularer clamaui, & exaudiuit me. Et alibi: Tribulationem & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui. Inuenimus, quæd quarimus, reperimus, quod casu se offert. Quarebat pius vir afflictionem, qua pro Deo lata oblectabatur. Eius verò utilitatem exprimit, dicens: Et nomen domini inuocaui. Aliud est inuenire calamitatem, aliud ab ea inueniri. Ipse enim ait: Tribulatio & angustia inuenerunt me. Sed in vtroque auxiliū Dei implorabat. Respice, inquit ille, in me, & miserere mei, quia vnicus & pauper sum ego. Vel vt rectè etiam transferri potest ex Hebræo: quia solus & afflictus sum ego. Videns se omni hominum auxilio destitutum, & ærumnis vndique cinctum, Deum obsecrabat, vt eas placidis oculis intueretur, sibi que misericordiam tribueret. Praesidio humano orbatus ad diuinum aspirabat. Vt auis in terra aucupibus & canibus circumcincta nō habet melius refugium, quam volare vehem-

COMMENT. IN DANIEL.

menter, seque ferre in sublime, & in altū
 leuare: sic vir pius calamitatibus exagita-
 tus, & mœroribus obsessus ad animi vo-
 latum confugit, flens suspicit in cœlum,
 & pietatis alis ad Deum ascendit, hocque
 salutari remedio vitę suę subueniendum
 putat. Id intelligens Esaias aiebat: Domi-
 ne in angustia requisierunt te. Et apud
 Oseam ait Deus. In tribulatione sua ma-
 nē confurgent ad me. Nec solūm homi-
 nes vitijs implicatos solet Deus affligere,
 vt se ad meliorem frugem recipiant, sed
 innocentes interdum, vt eius gloria in eo-
 rum liberatione refulgeat: iuxta id quod
 ipse dixit apud Ioannem: Nec hic pecca-
 uit, nec parentes eius, sed vt manifesten-
 tur opera Dei in illo. Interdum etiam vi-
 ros iustos & pios calamitatibus affici per-
 mittit, vt rerum humanorum tolerantia
 muniti, & admirabili in virtute constan-
 tia roborati præbeant alijs exempla salu-
 taria, sibi que maiorem comparent glo-
 riam, atque ampliorem nominis celebri-
 tatem. Nihil enim magis conducit ad
 eximię virtutis gloriam illustrandam,
 quàm calamitas pro Deo æquo animo to-
 lerata. Solet Deus viros religione insi-
 gnes, omniumque virtutum ornamentis
 decoratos per varios casus plerumque,
 & per acerbis ærumnarum angustias ad
 vitam ducere immortalem, vbi Deo ipso
 æuo sempiterno fruuntur. Sunt enim ca-
 lamitates gradus scalę Iacob ad cœlū af-
 cendētes: & vt verbis vtar Gregorij Nyf-
 feni, afflictiones piorum virorum flores
 sunt fructuum, qui expectantur. Id animo
 perspicies diuus Paulus in epistola ad Ro-
 manos: Gloriamur, inquit, in tribulatio-
 nibus, scientes quòd tribulatio patiētiam
 operatur, patientia autem probationem,
 probatio verò spem, spes autem non con-

fundit. Vide orationis gradationem, &
 admirabile apostoli elegantiam. Et Chri-
 stus in euangelio auctore Matthæo: Bea-
 ti qui persecutionem patiuntur propter
 iustitiam, quoniam ipsorum est regnum
 cœlorum. In Apocalypsi diui Ioannis de
 ijs qui in æterna gloria & cœlesti securita-
 te quiescunt, scriptum est: Hi sunt, qui ve-
 nerunt de tribulatione magna. Mœror
 fluit, & euanescit, & in æternam volupta-
 tem redigitur: iuxta id seruatoris nostri:
 Tristitia vestra conuertetur in gaudium.
 Vt enim oliuę quę in anno vno fructus
 non edunt, in altero eos ferūt vberimos
 atque præstantissimos: sic viri iusti qui in
 anno fluxo huius vitę sunt voluptatibus
 mundi priuati, in anno æterno alterius vi-
 tę admirabilibus oblectationibus perfun-
 duntur, bonorumque omnium copia cu-
 mulantur. Aspicias igitur esse calamita-
 tē potius in bonis, quàm in malis nume-
 randam. Quare non est mirandū voluif-
 se Deum Hebræos affligere per Nabu-
 chodonosorem, de quo hoc loco loqui-
 tur Daniel.

¶ *Et tradidit dominus.* Ostendit Daniel
 fuisse Babylonios victoriam hanc potius
 voluntate Dei, quàm suis armis confecu-
 tos, id Iudæorum peccatis exigentibus.
 Id voluit Esaias ostendere in exitio Sama-
 rię per regem Assyriorum, quem capite
 decimo virgam furoris Dei vocat. Et ne
 vastitatem illam Assyrius sibi tribueret,
 non Deo, adiecit: Nunquid gloriabitur se-
 curis contra eum, qui secat in ea? Compa-
 rat eum securi, qua Deus erat Iudæos oc-
 cisurus. Eodem modo Turcicus exerci-
 tus Christianos aliquando oppugnat &
 vincit: quia nō tam armis suis, quàm sce-
 leribus nostris nobiscum pugnat. Cessent
 scelera nostra, & barbarorū aduersus nos

foeuę

Esai. 26.

Ose. 6.

Ioan. 9.

Gen. 28.

Nyssen.

Rom. 5.

Matt. 5.

Apoc. 7.

Ioan. 16
 Similitudo.

Esai. 10.

Similitudo. *foeua victoriae cessabunt. Ut enim ignis ab incendio desistit ablata materia: sic in fidelium triumpho de nobis reportati ablatis nostris flagitijs finem facient. Potes hoc loco accipere tradere pro permittere tradi, quemadmodum apud Paulum capite primo epistolae ad Romanos: Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum. Hoc est tradi permisit, dimittens illos: iuxta illud diuini psaltis: Dimisit eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in ad inuentionibus suis. Magno quidem supplicio eos Deus afficit, qui ipsius salutaria monita contemnunt, quando eos dimittit, ut appetitionibus suis obtemperant, quibus sibi pestem ac perniciem machinantur. Ita illud apostoli eodem loco intelligitur: Tradidit illos Deus in reprobum sensum.*

In manu eius. Tradi in manu alicuius est in eius potestatem & seruitutem incidere: ut Deuteronomij primo: Odit nos dominus: idcirco eduxit nos de terra Aegypti, ut traderet nos in manu Amorrhæi. Iudicum quarto: Tradidit illos dominus in manus Iabin regis Chanaam. Et Ieremiae 37. In manu regis Babylonis traderis. Vocabulum hoc, manus, in diuinis literis multas habet acceptiones, quarum nonnullas citabo ad multa loca intellectu difficilia intelligenda. In primis significat periculum: unde ponere animam in manu est exponere vitam periculis. Ita intelliguntur verba Ieptæ in libro Iudicum: Posui animam meam in manibus meis. Volens Ionathas reuocare in memoriam patri suo Sauli periculum illud, quod David susceperat, quando Goliath singulari certamine trucidauit, dixit: Posuit animam suam in manu sua. Eodem modo illud diuini atque regij vatis intelligitur:

Anima mea in manibus meis semper, & *Psal. 118.* legem tuam non sum oblitus. Ac si dicat: Et si fuerim calamitatibus cinctus, & periculis expositus, nunquam tamen Deus sancte fui legis tuae oblitus. Et illud Iob capite. *Iob. 13.* Quare lacerare carnes meas dentibus meis, & animam meam porto in manibus meis? Non me fugit esse nonnullos, qui existiment, hoc loco Iob portare animam in manibus esse propositum cordis in operibus ostendere. Sed ut mea fert opinio, his verbis querelarum plenis ostendit vir sanctus dolorem, quo angebatur: Ac si dicat: Cur tanto mœrore conficior, ut cogar lacerare carnem meam, variaque pericula subire? Manus etiam foedus significat, & pactum, ac concordiam. Unde manus dare significat pacisci, ut quarti Regum decimo: Da mihi manum tuam: *4. Re. 10.* qui dedit ei manum suam. Et Ezechielis *Ezac. 17.* decimo septimo: Ecce dedit manum suam. Hoc schemate utitur Pythagoras, dicens, *Pytha.* non esse cuique manum porrigendam: ut ait in eius vita Laertius. Ac si diceret: *Laertius* non esse quem piam in familiaritatem facile recipiendum. Illud affert Plutarchus *Plutarc.* in tractatione de multorum amicitia. Significat quoque operationem & ministerium, ut Exodi. 35. Obtulerunt donaria, *Exo. 35.* ut facerent opera, quae iusserat dominus per manum Moysi. Et quarti Regum decimo septimo: Sicut locutus fuerat in manu seruatorum suorum prophetarum. Et Esaiæ. 20. Locutus est dominus in manu *E sai. 20.* Esaiæ. Et Malachiae primo: Onus verbi *Malac. 1.* domini ad Israël in manu Malachiae. Hoc est, incipit prophetia comminatoria, quam Deus verbe suo locutus est populo Israelitico ministerio & operatione Malachiae. Præterea significat auxilium & fauorem, ut primo Regum. 22. Interfi- *1. Re. 22.* cite,

C O M M E N T . I N D A N I .

cite, inquit Saul, sacerdotes domini, nã
 manuseorum cum Dauid est. Et secundi
 2. Reg. 3. Regum. 3. Erit manus mea tecum, aiebat
 Abner Dauidi, & adducam ad te vniuer-
 sum Israël. Vnde aperire alicui manum,
 est ei eleemosynam largiri, vt prouer-
 Prou. 31. biorum. 31. Manum suam aperuit inopi.
 Et manum alicui dare, est ei opem ferre,
 eumque iacentem leuare & dirigere, vt
 Act. 13. Actorum tertio decimo: Circuens quære-
 bat, qui ei manum daret. Manum agitare
 Esai. 10. est minari, vt apud Esaiam decimo: Agi-
 tabit manum suam super montem filia
 Sion. Manum contrahere est ab incepto
 Iosue. 8. desistere, vt Iosue octauo: Iosue verò non
 contraxit manum. Manum extollere est
 Psal. 133. preces ad deum fundere, vt psalmo. 133.
 In noctibus extollite manus vestras ad fan-
 eta. Hoc est, in calamitatibus vestris ad
 eam templi partem preces vestras di-
 rigite, vbi est sacrarium in sanctis sancto-
 rum. Manus lauare est in eam curam to-
 to pectore incumbere, vt actiones nostras
 ab omni impuritate abstractas exhibea-
 Psal. 25. mus: vt psalmo. 25. Lauabo inter innocen-
 Psal. 57. tes manus meas. Et psalmo. 57. Latabi-
 tur iustus, cum viderit vindictam, manus
 suas lauabit in sanguine peccatoris. Vbi
 sanguis pro diuina in nefarios homines
 vltione accipitur. Viri enim pij cautiore
 fiunt, cum impios vident supplicij affe-
 ctos suorum scelerum debitas poenas per-
 soluere: & tunc enixius contendunt omnem
 labem ex animo eluere. Manus ad os ap-
 plicare seu conuerrere est comedere, vt ca-
 1. Re. 14. pite quartodecimo libri primi Regum:
 Apparuit fluens mel, nullusque applicuit
 manum ad os suum. Et paulo post: Con-
 uertit manum suam ad os suum. Aliquã
 do verò est silere, vt Iob trigesimo nono:
 Iob. 39. Manum meam ponam super os meum.

Manus consilij idem est quod liberum ar-
 bitrium, vt Ecclesiastici quinto decimo: Eccle. 15
 Reliquit eum in manu consilij sui. Manus
 accipitur pro sinu, vt psalmo. 103. Hoc Psal. 103
 mare magnum, & spatiosum manibus,
 hoc est sinibus brachijs & littoribus. Acci-
 pitur pro functione & negotio, ad quod
 gerendum vnusquisque tenetur: vt Esaiæ Esai. 1,
 primo: Manus vestrae sanguine plenae
 sunt. Ac si dicat: Omnia negotia vestra ad
 crudelitatem tendunt. Non exercetis mu-
 nus vestrum, sed ferarum: non humanita-
 tem, sed immanitatem diligitis. Id etiam
 quod ait apostolus in epistola ad Thessa-
 lonicenses: Rogamus vos fratres, vt ve-
 strum negotium agatis, vt operemini mani-
 bus vestris: non solum de corporis, sed et-
 Theff. 4
 tiam de animi actionibus intelligitur, hoc
 est de officio, ad quod vnusquisque te-
 netur. Monet eos, vt negotiationes viris
 Christiana pietate & religione praestanti-
 bus dignas administrent, & vnusquisque
 officium suum exequatur. Id intelligens
 rex Dauid aiebat: Deum exquisiui mani-
 bus meis nocte contra eum. Verum id Psal. 76
 potest ad preces referri. Oppressus enim
 pius ac iustus rex calamitatibus & moero-
 ribus manus suas ad dominum efferebat,
 eum obsecrans, vt vulneribus suis con-
 gruentem adhiberet medicinam. Huic
 explanationi fauet versio Symmachi ita Symm.
 habens: Manus mea nocte extensa fuit si-
 ne intermissione. Elata manu aliquid fa-
 cere est illud superbe committere. Vnde
 Numerorum quinto decimo, vbi editio Num. 15
 vulgata habet: Anima verò quae per su-
 perbiam aliquid commiserit, &c. est in
 Hebraeo: Anima autem quae elata manu
 aliquid fecerit. Tangere aliquem manu,
 extendere aut aggrauare illum manu est
 eum percutere & castigare: vt Iob. 7. Ma-
 nus

Exod. 3. nus domini tetigit me. Exodi tertio: Ex-
 tendam manum meam, & percutiam
 1. Reg. 5. Aegyptum. Et primi Regum quinto:
 Aggrauata est manus domini super Azo-
 tios. Postremo per manum filius Dei si-
 gnificatur, quod per illum omnia facta
 sint. Ita intelligunt nonnulli illud diuini
 psalms: Fiat manus tua, vt saluet me. Cum
 igitur manus tam æquinoce & variè acci-
 piatur, in eam sumitur significationem,
 quæ fuerit ad literam accommodatior.
 Ex quo effectum est, vt hoc Danielis lo-
 co pro potestate & seruitute accipiatur.
 ¶ *Regem Iudæ.* Paulo antè appellatus fuit
 rex Iuda, nunc rex Iudæ. Etsi in versione
 Latina differentia est in verbis, in Græca
 tamen & Hebræa nulla est. Quare idem
 est rex Iuda, & rex Iudæ. Sonat autem Iu-
 da laudationem & confessionem. Iuda
 est tribus, Iudæa verò tota regio in Asia
 maiore, quæ terra promissionis nuncu-
 patur.
 ¶ *Et partem vasorum.* Erant in templo
 Salomonis multa vasa, quibus vtebantur
 sacerdotes & leuitæ in sacrificijs peragen-
 dis, quorum aliquot rex Babylonius ce-
 pit, secumque asportauit. Cõstructo tem-
 plo translata sunt illuc omnia vasa san-
 ctuarij, quæ fuerant in tabernaculo, vt li-
 bro tertio Regum proditum est. Præterea
 fecit Salomon alia multa, quæ posuit in
 templo, & rex Ioas similiter, vt multis in
 locis literæ diuinæ testantur. In sacra scri-
 ptura suppellectilia arma monilia instru-
 menta dicuntur vasa. Ezechielis duodeci-
 mo: Efferes foras vasa tua: hoc est supelle-
 ctilem tuam. Vasa belli apud Ieremiam
 capite. 21. & in libro Iudith capite. 16. pro
 armis bellicis accipiuntur. Apud psalmo-
 graphum vasa mortis sunt sagittæ in ar-
 cu ad occidendum paratæ. Apud Ezechie

lem capite. 9. vas interfectionis gladius
 est aut securis. Vasetiam cymbam signifi-
 cat: vt apud Esaiam capite. 18. In vasis pa-
 pyri super aquas. Solebant enim antiqui
 Aegyptij teste Plinio libro tertio decimo,
 nauiculas ex papyro construere: est enim
 papyrus arbor in Aegypti palustribus na-
 scens. Et Actorum vigesimo septimo:
 Submisso vase sic ferebantur. Idest sca-
 pha submissa ita nauigabant. Nomine va-
 sis ecclesia militans significatur: vt Acto-
 rum decimo: Vidit, nimirum Petrus, coc-
 lum apertum, & descendens vas quoddam
 velut lintheum magnum quatuor angu-
 lis submitti de cœlo in terram: in quo erant
 omnia quadrupedia & serpentes terre, &
 volatilia cœli. Hoc magnum vas de cœlo
 descendens ecclesia catholica est à Deo cõ-
 stituta, quatuor habes angulos, nimirum
 ortum & occasum, aquilonem & meri-
 diem. Animalia iuxta veterem legem im-
 munda gentes erant idolorum cultui an-
 tea deditæ, sed postea ad Christilegem pie-
 tatis plenissimam conuersæ. Illas præci-
 piebat Deus diuo Petro vicario suo, & apo-
 stolorum principi, vt occideret quo ad vi-
 tia & impietates, easque comederet, hoc
 est sibi & ecclesiæ incorporaret. Significa-
 tur quoque vasorum nomine ecclesia triũ-
 phans, vt apud Matthæum in parabola de
 sarena missa in mare piscium multitudi-
 nem ex omni genere attrahente: per quã
 ecclesia militans significatur, in qua sunt
 varia hominum genera: sed impleta ea
 boni feruntur in vasa, mali autem foras
 proijciuntur. Hoc est viri iusti qui se in-
 tegros in vita, castosque seruarunt, ad se-
 des beatissimas æternamque felicitatem
 transferentur, vbi nullo dolore affecti,
 qui potius omni oblectatione perfusi
 in æternum requiescent. Impij verò qui
 fuerunt

ccle. 75
 sal. 103
 sal. 118.
 heff. 4
 sal. 76
 mm.
 im. 15.
 Ezech. 12.
 Iere. 21.
 Iud. 16.
 Psal. 7.
 Ezech. 9

Esai 18.
 Plinius.
 Act 27.
 Act. 10.
 Leuit. 11.
 Matt. 13.

COMMENT. IN DANI.

fuerunt stimulis cupiditatis & libidinis concitati, cæterisque vitijs irretiti, in æternum exitium præcipites rapiuntur. Aspicis igitur capite Actorum decimo vas ecclesiam militantem significare, apud Matthæum verò capite tertio decimo triumphatam. Accipitur vas pro regno: vt Proverbiorum vicesimo quinto: Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas purissimum. Ac si dicat: Auferantur impij à conspectu regis, & erit regnum iustissimum. Vas purissimum appellat scriptura regnum, vbi iustitia viget, vt ex consequentibus colligitur. Accipitur vas pro machina: vt Ecclesiastici quadragesimo secundo: Sol in aspectu annuntians in exitu, vas admirabile, opus excelsi. Hoc est Sol splendorem in ortu suo ostendens est machina admirabilis, ac opus altissimi. Vrbes munitæ appellantur vasa munitio nis primo Machabæorum libro, capite quartodecimo: & munilia pulchra vasa gloriæ Ezechielis vicesimo tertio: & milites ad funestum bellum parati vasa furoris Dei, capite Esaiæ tertio decimo. Diuus Paulus capite Actorum nono vas electionis dicitur, hoc est instrumentum electum, quo Deus vti voluit ad nomen suum longè latèque propagandum, & ad gentes ab idolorum cultu reuocandas, atque ad seipsum conuertendas. Citharæ, psalteria, lyræ, cæteraque musica instrumenta appellantur vasa psalmi atque cantici: vt psalmo septuagesimo: Confitebor tibi in vasis psalmi veritatem tuam Deus. Ac si dicat: Ego in laudem tuam Deus sancte celebrabo veritatem tuam in musicis instrumentis, canens te esse veracem, qui exhibere soleas, quæ promittis. Vnde Amos. 6 Amos vaticinans aduersus Iudæorum magnates delicijs deditos: Sicut Dauid, in-

quit; putauerunt se habere vasa cantici. Excogitauerunt enim musicæ instrumenta, perinde ac Dauid facere solitus fuerat, sed proposito diuerso: ille vt Dei laudes carminibus celebraret, isti vt voluptatibus diffloerent, & delicatè ac moliter viuerent. Habet præterea vas alias significationes, quas longum esset numerare. Hoc autem Danielis loco vasorum nomine significantur phialæ, pelues, disci, ollæ, lebetes, vrcei, scyphi, amulæ, amphoræ, conchæ, antliæ, cacabi, calices, capedines, acerræ, capulæ, catini, crateræ, cymbriæ, gutturnia, hydriæ, lagenæ, malluua, patinæ, vrnæ, luteræ, mensæ, candelabra, lampades, forcipes, fuscinulæ, thuribula, simpulla, aut alia huiusmodi. Horum aut similibus vasorum pars fuit in Babyloniam asportata. De vasorum significationibus vide Hieronymum in Hieron. Esaiam. 11. & 66. Isichium in Leuiticū. 11. Isichius Hilariū in Matthæum canone. 27. Casianum libro. 2. capite. 3. Augustinum libro secundo de doctrina Christiana, Cyrillum de adoratione in Spiritum Sanctum, Basilium in psalmum septimum. **¶** Et asportauit ea. Nimirum vasa. Sed quoniam statim sequitur: Et vasa intulit in domum thesauri Dei sui, quasi de rebus alijs loquens, non deest, qui existimet, particulam, ea, referri ad regem, & ad alios captiuos. At vtrumque potest ad vasa referri: nā primo obtulit ea Deo suo in templo, postea iussit ea in domo thesauri templi seruari. Vel accipitur, & pro idest, vt vnum sit explanatio alterius. Potest particula, &, accipi pro quia, vt sit sensus: Eam ob causam dico eum vasa illa posuisse in templo, quia posuerat ea in domo thesauri Dei sui. Accipi particulam, &, pro quia indicat versus ille psalmi

Psal. 59

Esai 64
Luc. 1.

Theop

Luc. 2.

Hieron.

Isichius

Hilari.

Casian.

Aug. st.

Cyroll.

Basil.

Danie

1. Reg.

Pfal. 59. psalmi. 59. Da nobis auxilium de tribulatione, & vana salus hominis. Pro quo non nulli codices habent: quia vana salus hominis. Et Esaias capite. 64. Tu iratus es, & peccauimus. Et illud Elisabethæ apud Lucam capite primo: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus vëtris tui. Ita locū illum Theophilaetus interpretatur. Ita illud intelligitur apud eundē Lucā capite. 2. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus. Sed dices fortasse: Cur peccantibus hominibus vasa Deo dicata fuerunt tradita impijs Babylonijs? Quid mali fecerūt vasa illa? Forsitā illud ob eam causam permisit Deus, vt intelligerēt Iudæi, eum nulla eorum re prorsus indigere. Non enim vt egens accipit, quæ sibi ab hominibus offeruntur, sed vt eorū voluntates & officia remuneret. Voluit persuadere Iudæis eorum sacrificia accepisse, vt se eorum imbecillitati accommodaret, in eosque beneficia amplissima conferret. At postquam illi se intolerandis flagitijs contaminarunt, permisit, vt vasa templi ab impijs Babylonijs raperentur, innuens, quò ad vitia non esse inter eos & Iudæos discrimen, cum æquè vtrique se in flagitia ingurgitarēt. Itaq; profuit illa vasorum ablatio Iudæis, vt & Deum, & seipso agnoscerent. Babylonijs etiā vtilitatem attulit, vt vasorū diuino cultui dedicatorum virtutē intelligerent. Quandiu enim ea habuerūt in honore, & ad humanos vsus nō adhibuerunt, nullo fuerūt exitio oppressi. At vbi Baltassar rex illis ausus est in profano conuiuio vti, statim fuit à Deo punitus: atque suis sceleribus debitas pœnas persoluit: suòque supplicio docuit, quantus honor illis deberetur. Hoc itidem euenit circa arcam fœderis à barbaris Philisthæis in prælio captam. Qua

in re ostendere Deus voluit, non esse sibi opus illa, sed Hebræis: ac quia per verbebant fundamenta iustitiæ, & iura diuina & humana violabant, arcam illam testimonij nō mereri. Sed ne gentes illæ Palæstinę falsorum Deorum cultrices superbia elatæ gloriarentur, quod de arca Dei triumphassent, effecit Deus, vt idolū eorum Dagon ante arcam cadens conterreretur, & ipsæ supplicio afficerentur, donec eam redderent, & munera diuinam castigationem testantia Deo dicarent, & ita vim illius arcæ sentirent. Aspicias igitur & vasorum & arcæ asportationem Iudæis & gentibus vtilitatem attulisse.

¶ *In terram Sennaar.* Sennaar regio est Babyloniæ, in qua regnavit Nemrod, vt in libro Genesis memoriæ proditum est. Eius meminit Esaias capite vndecimo. Facit de illa mentionem Berofus libro. 4. de antiquitatibus orbis, & Iosephus. 1. de antiquitatibus Iudaicis, & Hestiasus historicus, quæ citat Hieronymus de locis Hebraicis, & Petrus Comestor in historia ecclesiastica. Sennaar authore Hieronymo idem est quod fœtor eorum. Inter Babylonios inanium deorum cultores, in eorum fœtore sunt vasa sancta, hoc est nonnulla documenta philosophica salutaria, in eorū libris contenta, quæ ex illis depromere debemus. Pythagoras iustitiæ æquitatem efferens dixit stateram non esse trāfiliendam, nec iniussu Dei de præsidio ac statione vitæ decedendum. Socrates duas esse vias asseruit, duplicesque cursus animorum è corpore exeuntium. Nā qui se flagitijs contaminassent, & libidinibus dedidissent, ijs deuium quoddā iter esse seclusum à cōcilio beatorū: qui verò se puros integrosq; seruassent, quibusq; fuisset minima cū corporibus cōtagio, ijs ad domi-

COMMENT. IN DANI.

Plato. domicilium coelitem, ad gloriam sempiternam viam patere. Plato eius discipulus & Platonici omnes asseruerunt Deum esse orbis creatorem & moderatorem, eius prouidentia & numine mundum regi, cursus astrorum, mutationes temporum, rerum vicissitudines ordinisque conservari. Eam esse Dei vitam, qua nihil beatius, nihil omnino bonis omnibus affluentius cogitari posset. Architas Tarentinus docuit nullam esse capitaliorem pestem corporis voluptate: ex illa patriae prodiones, & urbium euersiones oriri, nullum flagitium esse, nullum pestilens facinus, ad quod non excitet turpis voluptas: ac illecebris dominantibus temperantiae locum non esse, nec in voluptatis regno posse virtutem consistere. Multa itaque de virtute disseruerunt gentium philosophi, & perpetuis monumentis consignarunt, in quibus partem vasorum domus Dei, quae est ecclesia catholica, possumus inuenire. Sed quia in multis erroribus versati ob fidei defectum, multa vana & commedita cum veritate copularunt, non omnia vasa, sed partem eorum habere memorantur. Empedocles animam esse censet cordi suffusum sanguinem. Vide hominis ignorationem. Zenoni Stoico anima ignis videtur. Aristoxenus harmoniam esse eam existimauit: & ex totius corporis natura & figura varios motus cieri tamquam in cantu sonos. Xenocrates animam numerum esse dixit, cuius vis, ut iam antea Pythagorae visum erat, in natura maxima consisteret. Critias sanguinem eam esse dixit: Hippo aquam. Ac alij alias huiusmodi vanitates literis mandarunt, quas refutat Gregorius Nyssenus in libro suo de anima, ubi plane ostendit, fuisse eos in erroribus intolerabilibus ver-

fatos. Et quia quae bene ac sapienter dixerunt, sunt ex diuinis literis de prompta, dicuntur fuisse à templo Dei asportata.

In domum Dei sui. Ut ei ob victoriam gratias ageret. Domum Dei sui appellat statim domum thesauri Dei, quoniam in ea erat reconditus thesaurus in turribus nonnullis. Solebant enim quondam principes thesauros in turribus reponere, iuxta illud diuini citharoedi: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Domus haec appellatur secundo Paralipomenon capite. 36. templum, aut ut ex Hebraeo transferri potest, aula: quia regis palatium continebat Dei templum, & aedes thesauri. Fortasse voluit impius rex vehi curru triumphi statim ad deorum fanum, ut religionem simularet, qua populi animos deuinciret. Erat enim Gentibus persuasum Deos esse omnium dominos, eaque quae gerantur, eorum geriditione ac numine, eosque optime de hominum genere mereri, eamque ob causam coli debere à mortalibus. Quare fingebat Nabuchodonosor religionem, ut oculi omnium in eum conijcerentur. Sed quemadmodum magnae arcis umbra non est arx ipsa, sed vana eius imago: sic simulata virtus quam hypocrisis vocat, non est virtus, sed eius inane simulacrum. Vera virtus solida est, radices agit, atque etiam propagatur: ficta omnia tanquam flosculi decidunt, nec simulatum potest aliquid permanere. Videte ridiculam tyranni religionem: obtulit Deo suo vasa, quae iniuste rapuerat. Huiusmodi sunt, qui ex male acquisitis eleemosynam aliquam facientes, existimant animum expiare, & liberalitatis nomen obtinere: quos ego aquilis similes esse existimo. Ut aquilae

Psal. iii
2. Par. 36

Similitudo.

Similitudo.

aquilæ ex rapinis victum sibi comparantes magnificæ à nonnullis vocantur, quòd prædam quam vi rapuerunt, inter alias aues distribuunt: sic illi ex cruētis spolijs viuentes, quòd opes ex aliorum patrimonio crudeliter captas fautoribus suis impartiant, liberalitatis præstantia insignes prædicantur. At Salomon in prouerbijs: **Prou. 3.** Honora, inquit, dominum de tua substantia. Non de aliena inquit, sed de tua. Et **Tob. 4.** Tobias: De substantia tua fac eleemosynam, & noli auertere faciem tuam ab vilo paupere. Et Zachæus apud **Luc. 19.** Lucam: Ecce, inquit, dimidium bonorum meorum do pauperibus: & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. At Nabuchodonosor Iudeorum spolia Deo suo offerebat.

¶ *Et ait rex.* Subauditur Nabuchodonosor huius nominis primus. Asphenez Hebraicè scribitur Aspenaz, Cræcè autem Asphanaz.

¶ *Præposito eunuchorum.* Hoc est magistro, aut præfecto famulorum domus regie. Id hominū genus adhibebatur olim seruandis cubilibus regum. Vnde effectum est, vt postea tēporum successione omnes principum famuli appellarētur eunuchi, tametsi castrati non essent. Eodem modo **Gene. 39.** Putiphar capite. 39. Genesis dicitur eunuchus Pharaonis regis Aegypti, cum vxorem haberet. Diuus Hieronymus libro de quæstionibus Hebræicis asserit eum fuisse patrem vxoris Ioseph. Hac ratione **Diodor. Genna.** moti Diodorus & Gennadius illum aiūt non fuisse spadonem, sed regis famulum. Idem dicit de duobus eunuchis Pharaonis in carcerem cōiectis **Thomas de Vio Caieta.** Caietanus in explanatione in caput quadragesimum Genesis. Id dici potest etiā **Esai. 39.** de eunuchis, de quibus loquitur Esaias ca-

pite. 39. & de eunuchō reginæ Candacis in Actis apostolorum capite. 8. quem baptizauit Philippus, non apostolus ille, quē euangelistæ inter apostolos numerāt, sed vnus ex septuaginta duobus discipulis, vt ait Hippolitus & Dorotheus: de quo loquitur Lucas in Actis capite sexto. Itaq; idem est hoc loco præpositus eunuchorū, quod præfectus aulicorum, seu famulorum regis.

¶ *Vt introduceret.* Subaudi in regiam & metropolim, quæ Babylon vocabatur: erāt enim in terra Sennaar per regionem dispersi. Vel vt introduceret eos in aulā, vbi erant ædes famulis regis deputatæ.

¶ *De filijs Israël.* Hoc est, de Hebræis. Periphrasis Iudæorū est, qui ideo filij Israël vocantur, quia à Iacob, qui Israël postea vocatus fuit, genus suum ducunt. Ita intelligitur illud psalmographi: In ecclesijs benedicite Deo domino de fontibus Israël. Pro quo vertere etiam poteris: de fonte Israël. Inducit diuinus ac regius vates cantores his verbis populum hortantes ad hymnos in Dei laudem concinendos. Ac si dicant: In hominum cœtu nomen Dei cātibus celebrate vos, qui progeniem ducitis à Iacob vocato Israël, ex quo tanquam è fonte dimanastis. Hoc schemate vsus est Esaias capite. 48, dicēs: **Esai 48.** Audite hæc domus Iacob, qui vocamini nomine Israël, qui de aquis Iuda existis. Id est, qui à Iuda tanquam riui à fonte deriuati estis. Fons enim pro origine accipitur: vt prouerbiorum quartodecimo: **Prou. 14.** Timor domini fons vitæ. Ita intelligitur illud Deuteronomij: Habitabit Israël confidēter & solus, oculus Iacob. Vbi pro oculo in Hebræo est hain, quæ vox oculū significat & fontē: quo tropo vtimur nos **Lusitani,** qui scaturientem fontem appellamus

COMMENT. IN DANI.

lamus olho dagoa. Igitur loco illo oculus non accipitur pro oculo faciei, sed pro oculo aquæ, hoc est pro fonte & principio, ut sit sensus: Tunc habitabit populus Israëliticus securus, non admistus infidelibus, cuius populi origo & fons est Iacob, à quo ille deducitur. Eodem modo Zacharias oculum accipit pro fonte, cum ait: Dominus est oculus hominis. Hoc est, Deus est fons, à quo bona cuncta homini dimanant. Hæc est ratio, quare Israël dicitur Iudæorum fons, & illi filij Israël.

¶ *De semine regio & tyrannorum.* Hoc est de progenie regum & virorum claritate generis præstantium. Reges quondam vocabantur tyranni ob fortitudinem teste Trogo Pompeio. Postea verò tyranni nomen illis solum tribuebatur, qui principatus viribus insolenter & intemperater abutebantur: qui armis oppressos crudeli dominatu coercebant. Hoc loco, ait Albertus Magnus in huius loci explanatione, non immanitate, sed à fortitudine tyranni vocatur. Igitur nomine tyrannorum intellige principes & magnates, & viros strenuos generis ac dignitatis nobilitate præcellentes. Videtur diuinus vates voluisse innuere Nabuchodonosoris superbiam, qui hoc faciebat ad magnificentiam regni sui ostendendam, & ad gloriam victoriarum suarum illustrandam. Vel fortasse quod intelligeret, non parum conducere ad virtutis & sapientie cumulum generis nobilitatem. Erant illi capti & abiecti, & in ærumnis ob seruitutem qua opprimebantur, versati: at voluit eos rex efferre, & honoris insignibus ac ornamentis illustrare. Ut enim sol eleuat vapores à terra: sic rex eos, qui ob infestum casum abiectam vitam degunt, cum sint virtute & nobilitate præditi, debet ferre in sublime, & honoribus decorare, & in confi-

lium adhibere. At cum contra fieri videamus, opus est fateri, priuati nomen non hominum indignitatem, sed principum infelicitatem sæpenumero significare.

¶ *In quibus nulla esset macula.* Hoc est, qui nulla essent deformitate notati, nullo membrorum defectu. Colliges ex hoc loco Daniele & socios eius non fuisse castratos: eosque longè falli opinione, qui eos aiunt fuisse exectos, verèque eunuchos.

¶ *Decoros forma.* Id est præditos corporis pulchritudine, quæ est apta figura membrorum cum quadam coloris suauitate. Sed addit statim: Eruditos omni sapientia. Nam corporis pulchritudo plus obest, quam prodest, si est cum leuitate & insipientia coniuncta. Vnde Salomon capite prouerbiorum vndecimo: Monile, inquit, aureum in naribus porci est mulier formosa, quæ destituitur iudicio rationis. Ut monile pretiosum seu armilla aurea pulchris gemmis destincta in rostro porci plus ei affert detrimenti quam comodi, quod eum comederè non sinat: ita forma egregia solet mulieribus vanis & impudētibus exitium afferre: & hominibus leuibus & insipientibus ad superbiam, inanem gloriam, & amatorias vanitates incitare.

¶ *Eruditos omni sapientia.* Quod ad philosophiam rationalem, quæ comprehendit grammaticam, dialecticam, rhetoricam: & cautos scientia quoad naturalè, quæ coeret physicam, metaphysicam, mathematicam: & doctos disciplina quo ad moralem, quæ continet ethicam, politicam, æconomicam. Sed dices: Cum pueri essent, cum ex metis adoleſcentie non excessissent, qui fieri potuit, ut tot scientias consequi potuissent. Existimo non intelligi hunc locum de scientijs perfectis, quæ in teneram ætatem non cadunt, sed de earum principijs.

Zacha. 9

Trogus

Albert.

Similitudo.

Prou. II.

Similitudo.

Gen.

4 R.

4 R.

2 P.

Lu.

Io.

pijs. Erát enim hi pueri his doctrinarum generibus & si non consumatè, aliquo tamen modo instructi: ita vt potius de aptitudine, quàm de actu locus hic intelligatur. Potest verti tota hæc oratio: Erudibiles omni sapientia, aptos scientiæ, & dociles disciplina. Et ita nulla erit controuersia. Hi pueri quærebantur, qui pollerent ingenio perspicaci & facundo, essentque ad vtranque philosophiam apti, tam ad eam quæ in actione, quàm quæ in contemplatione consistit.

¶ Qui possent stare in palatio regis. Idest, qui possent regi in aula seruire: qui apti essent, vt regi ministrarent. Stare in palatio regis, & stare in conspectu regis idem est. His duobus tropis vtitur Daniel hoc capite. Nam paulo post inquit: Postea starent in conspectu regis. Metaphora est à famulis desumpta, qui solent coram dominis stare, vt illis seruiant, & famulentur: quã vtitur scriptura multis in locis. Genesis capite quartodecimo: Triginta annorum erat Ioseph, cum stetit in conspectu regis: vt scilicet ei somnium interpretaretur, eique operam nauaret. Quarti Regum tertio dixit Elisæus: Viuit dominus exercituum, in cuius conspectu sto: idest, cui seruiuo. Et idem postea: Viuit dominus, ante quem sto. Et secundo Paralipomenon quinto: Steterunt coram patre eius Salomone. Verbum hoc stare varias habet acceptiones, quarum nonnullas quas existimo ad diuinarum literarum difficiles locos intelligendos conducere, explanabo. Stare in medio aliquorum est fieri illis familiarè, in eorumque domestica communicatione versari. Id existimo voluisse significare euangelistas, cum dixerunt: Stetit Iesus in medio discipulorum suorum. Et Ioannes à Iudæis interrogatus cur baptizaret, ad

Christum sermonem retulit, dicens: Medium vestrum stetit, quem vos nescitis. Ac si diceret: Vobiscum familiariter viuit, & communicat factus homo Messias vester, quem vos ob superbiã vestram, & humilitatem eius contemnitis: ad cuius baptismum baptismus meus est præparatio quædam. Alludere videtur Ioannes ad id quod populo Israëlitico dixit Moses de Christo vaticinans capite Deuteronomij vicesimo octauo: Prophetã de gẽte tua, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dominus Deus tuus. Vbi illud, de gente, potest verti ex Hebræo: De medio tui: vt sit sensus: Messias tuus versabitur tecum humanitate assumpta: nam cum sit Deus naturã induet humanã, & erit de cognatione tua ex genere Abrahæ, sicut ego sum. Multum quidem refert ad regni utilitatẽ & præstantiam habere regem ex eadem gente & natione, qui se populo suo benignum & familiarẽ præbeat. Stare super pedes est firmum esse, & optimè constitutum. Hac orationis exornatione vtitur Ezechiel capite. 2. & Ioannes capite vnde cimo Apocalypsis. Præterea stare idem est quod cessare, & nõ moueri: vt Iosue. 3. Steteruntque sol & luna, donec vlcisceretur gens de inimicis suis: & Matthæi vicesimo: Quid statis hinc tota die ociosi? Postremo stare accipitur pro permanere: vt Ecclesiastici secundo: Sta in iustitia & timore: & psalmo primo: Et in via peccatorum non stetit. Peccatorum via est flagitiosus viuendi modus, in quo tunc non stamus, cum in scelere non manemus, sed ad rectam vitæ rationem redimus: cum à flagitijs diuino adiuti fauore animum expiamus, eumque à corporis contagione seuocatum ad Christi imitationẽ conferimus. Cum igitur stare

Ioan. 1.

Deut. 28

Ezech 2

Apoc. 11.

Iosue. 3.

Matt. 20

Eccles. 2

Psal. 1.

Gen. 14.

4 Reg. 3

4 Reg. 5

2 Para. 5

Luc. 24.

Ioan. 20

COMMENT. IN DANI.

tam variè sumatur, hoc Danielis loco accipitur pro seruire & ministrare.

Phil. *¶* *Vt doceret eos literas & linguam Chaldaeorum.* Hinc colliges diuersam esse linguam Hebræam à Chaldæa: & deceptum fuisse Philonem virum alioquin eruditum, qui contrarium putauit. Prima omnium linguarum fuit Hebræa teste Hieronymo in Hieron. primum caput Sophoniæ, & Augustino August. libro sextodecimo de ciuitate Dei. Hæc in confusione linguarum mansit in domo Heber, à quo deriuata est vsque ad Abraham, eiusque filios & posteros. Ea scripsit Moses Pentateuchum, & Iosue librum suum. Nec obstat fuisse Abraham natum in Chaldæa, vbi linguam didicit Chaldaeorum: nam duas callebat linguas, nimirum Chaldæam & Hebræam, & postquam ex Chaldaeorum exiuit regione, lingua Hebræa vsus est, quã docuit filiũ suũ Isaac, & in posteros longè propagauit. Hac lingua locutus est Adã, & Noë, & Heber, à quo August. nominati sunt Hebræi, vt Augustinus libro de Ciuitate Dei. 16. & Iosephus primo Iosephus. Antiquitatum, Acacius in Genesim, Acacius capite quartodecimo, Lyranus in eundẽ Lyran. librum capite. 10. memoriæ prodiderunt. *¶* *Et constituit eis rex annonam.* Hoc est, illisq; rex cotidianum victum de suis epulis decreuit. Vide regis erga famulos & captiuos benignitatem & munificentiam, qui eos iisdem epulis, quas ipse sumebat, nutrirı præciperet. Hinc discant principes & magnates, ne abiectos quidem homines despiciere. Vt caprificus vilis arbor ingentia ac dura machinarum marmora findit atque dirumpit: sic contemptus aliquando homo, nulla æstimatione iudicio popularium dignus potentes viros, diuitijs affluentes, nominis celebritate præstantes lædit aliquando, eisque inspera-

tam necem ac perniciem machinatur. Et vt est in contrito vetustate prouerbio: capillus vnus habet vmbra suam. Vide quã utilis sit regi benignitas & clementia. Id intelligebat sapiētissimus rex, cum diceret in prouerbijs: Misericordia & veritas custodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius. Vbi per veritatem intelligitur fides promissorum: de qua ita ait Cicero Officiorum primo: Cicero. Fundamentum iustitiæ est fides, idest dictorum conuentorumque cõstantia & veritas. Et de iusto rege ait Esaias: Esai. 16. Preparabitur in misericordia solium. Tanti faciebãt veteres Romani clementiam, vt ei templum dedicarent, aut hore Plutarcho, quem refert Aeneas Vicus in Plutarcho. commentarijs in vetera numismata. Vicus. Quanto principes sunt superiores, tanto se summissius gerere debent. Opus est illis superbiam, arrogantiam & immanitatem fugere: contrã verò benignitatem, placabilitatem, & clementiam amplexari: non enim sunt tyranni, sed pastores. Vnde רַהַח Rahah apud Hebræos, & ποιμαίνω apud Græcos regere significant & pascere. Hac ratione ductus Ieremias c. 2. de regibus & principibus loquens ait: Pastores præuaricati sunt in me. Et Homerus libro Iliadis. 1. regẽ Agamennẽ vocat pastore populorũ. Illud psalmodographi: Dominus regit me, nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit: vertunt nonnulli: Dominus pascit me. Nec solum pascere est victum præbere, sed oblectare iuxta illud Vergilij libro. 1. Aeneidos: Atque animum pictura pascit inani. *¶* *Postea starent in conspectu regis.* Id est, exactis illis tribus annis regi seruirent, & ministrarent. Schema est tritum apud Hebræos, de quo paulo antè disserui.

¶ *Fuerunt*

B *Fuerunt ergo inter eos de filiis Iudae Daniel, Ananias, Misael, et Azarias. Et imposuit eis praepositus eunuchorum nomina, Danieli Baltassar, Anania Sidrach, Misaeli Misach, et Azaria Abdenago. Proposuit autem Daniel in corde suo, ne pollueretur de mensa regis, nec de vino potus eius: et rogauit eunuchorum praepositum, ne contaminaretur. Dedit autem Deus Danieli gratiam et misericordiam in conspectu principis eunuchorum. Et ait princeps eunuchorum ad Danielē: timeo ego dominum meum regem, qui constituit vobis cibum et potum: qui si viderit vultus vestros macilentiores praeter ceteris adolescentibus coeuis vestris, condemnabit caput meum regi. Et dixit Daniel ad Malasar, quem constituerat princeps eunuchorum super Danielelem, Ananiam, Misaelem, et Azariam: Tota nos obsecro seruos tuos diebus decem: et dentur nobis legumina ad vescendum, et aqua ad bibendum: et contemplare vultus nostros, et vultus puerorum, qui vescuntur cibo regio: et sicut videris, facies cum seruis tuis. Qui audito sermone huiusmodi, tentauit eos diebus decem.*

C *Fuerunt ergo inter eos. Hoc est, inter eos autē qui ex diuersis nationibus electi sunt, fuerunt quatuor pueri Hebraei, quorum hinc nomina exprimuntur. Et quoniam dicuntur esse de filiis Iuda, existimant nonnulli, eos fuisse de tribu Iuda, & ex regia progenie. Certē de Daniele illud astruunt Hieronymus, Epiphanius, & Iosephus.*

Et imposuit eis praepositus eunuchorum nomina. Hoc ideo fecit, quia Babylonij nomina Hebraica detestabantur. Putauit praepositus incōmodum esse nominibus odiosis & execrandis appellari, qui regi in aula ministrarent. Eam obcausam vetera illis nomina abstulit, & noua imposuit. Fortasse hoc praecepit rex, vt dominatum

suum ostentaret: erat enim hoc ius dominij in more apud multas nationes: vt intelligentes serui esse se libertate priuatos, dominis parerent, & seruitutē suā agnoscerent. Hæc est Theodoretī explanatio. Theod
Esse quippe potestatis atq; dominij signū nomina rebus imponere, indicauit Adā appellans animalia nominibus suis, vt in libro Genesis memoriā proditū est, quo Genes. 2.
se illorum dominum à deo constitutum significauit. Voluit Deus esse hominem huic medio mundi globo praepositum: eiusq; dominatui permisit non solum terrenas sed aeras animantes, & quæ aquis occultabantur. Ac quod præstantius est, cœlum ipsum & admirabiles syderū fulgores, globos ætherios monimenta manuum suarum æterna ad commoditates hominis creauit. Fortasse eam obcausam rex illis nomina mutauit, vt eos fauore prosequeretur. Ait enim Alexander ab Alexand. 1.
Alexandro libro quarto Genialium dierum, eos qui olim in numero ciuium Romanorum erant asciti, & ciuitate donati, in memoriā accepti beneficij solitos fuisse propria nomina explodere, & alia usurpare. Et libro secundo ait, seruos, quando manu mittebantur, aut prætorijs ornamentis decorabantur, explosis veteribus nominibus ingenuorum ac nobiliū nominibus appellari. Itaque qui aliquem in dignitate aliqua constituebat, ei nomen mutabat. Id in quarto libro Regum scriptum legimus, vbi Pharaos rex AEgyptiorum constituens regem Eliacim vertit nomen eius Ioacim. Et Nabuchodonosor Babyloniorum rex cum in regia dignitate collocaret Matthatiā, 4. Re. 24.
imposuit ei nomen Sedechiæ. Sed omiffis regibus mortalibus de rege sempiterno, cuius numine mundus regitur,

COMMENT. IN DANI.

loquamur. Deus ille qui homines quasi spectatores superarum rerum ac coelestium creauit, eis nomina noua imposuit; quos praecipuos suo obsequio ascribat, quibus singularem amorem ostendebat, quorum virtutes & res praecclare gestas ad memoriam posteritatis aeternam propagabat. In vetere testamento Abram vocatus est Abraham, Sarai Sarah, Iacob Israel, Ioseph saluator mundi: in nouo autem Simon vocatus est Petrus, Saulus Paulus, & filij Zebedaei Boanerges, hoc est filij tonitruum. Summi etiam pontifices solent in creatione nomina noua suscipere. Coelius Rhodiginus libro ter-
Gen. 17. catus est Abraham, Sarai Sarah, Iacob
Gene. 17. Israel, Ioseph saluator mundi: in nouo au-
Gene. 32. tem Simon vocatus est Petrus, Saulus
Gen. 41. Paulus, & filij Zebedaei Boanerges, hoc
Ioan. 1. est filij tonitruum. Summi etiam ponti-
Act. 13. fices solent in creatione nomina noua
Mar. 3. suscipere. Coelius Rhodiginus libro ter-
Coelius. tiodecimo lectionum antiquarum id ob
eam causam fuisse existimat, quia Ser-
Platina. gius secundus pontifex maximus, qui
primus nomen mutauit, nomine in-
decore antea vocabatur. Id quod vi-
detur fuisse a Platina depromptum. E-
go vero existimo consuetudinis huius o-
riginem ad diuum Petrum primum pon-
tificem maximum respexisse, cui do-
minus nomen mutauit, dicens: Tu es
Ioan. 1. Simon filius Ioanna: tu vocaberis Ce-
phas, quod interpretatur Petrus. Ver-
ba sunt euangelij authore Ioanne capi-
te primo. Voluit euangelista vocabu-
lum interpretari, cum Graece euange-
lium scriberet: quia Cephas non Grae-
ca est vox, sed Chaldaica, siue Syria-
ca, vt recte Hieronymus obseruauit.
Idem est Cephas quod lapis magnus:
quod Deus nomine Petri voluit signi-
ficare. Postea nanque ei dixit: Tu es
Mat. 16. Petrus, & super hanc petram aedificabo
ecclesiam meam. Est enim ecclesia fun-
data super Petrum, & Petrus super Chri-
stum: & ita primum fundamentum
Christus est: de quo Paulus in epistola

prima ad Corinthios: Fundamentum, 1. Cor. 3.
inquit, aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Aspicias igitur, principem apostolorum, cui nomen antea fuerat Simon, fuisse Cepham & Petrum vocatum. Nec solum ipse, sed vnus etiam ex septuaginta duobus discipulis fuit Cephas appellatus, ob amicitiam fortasse, qua Petrum apostolum comprehendere, quem singulari amore prosequeretur. Lege Dorotheum & Hippolytum antiquos authores nomina septuaginta duorum discipulorum literis mandantes, inter quos inuenies Cepham, quem episcopum fuisse asserunt. Oecumenius etiam in Dorot. Hippol.
Acta apostolorum, quae refert & sequitur OEcu:
Georgius Ederus in oeconomia, nonnullos Ederus.
ex septuaginta duobus recenset, inter quos Sixtus.
nominat Cepham cognomine Petri. Syx-
tus quoque Senensis libro secundo Bibliote-
cae sanctae ait Cepham fuisse vnum ex se-
ptuaginta duobus Christi discipulis. Huc
Cepham credibile est, eum fuisse, quae Paulus apostolus palam reprehendit. Cum enim esset Antiochiae, cibus in lege vetere prohibitis vesceretur. At venientibus Iudaeis ad fidem conuersis a Gentium mensa se subtrahebat, ne Iudaeos illos offenderet, qui quod nondum essent in euangelio perfecte docti, nec Gentium confociationem, nec ciborum in lege prohibitorum esum ferebant. At Gentes simulatione Cephae offendebantur. Qua de re diuus Paulus in epistola ad Galatas ita ait: Cum Gala. 2.
autem venisset Cephas Antiochiam, in Gala. 2.
facie ei restiti, quia reprehensibilis erat. Itaque Cephas hic a Paulo increpatus non fuit Petrus ille apostolorum princeps, Christi que vicarius, sed vnus ex septuaginta duobus discipulis. Haec est
nen-

Cor.3. Clemēs. Clementis sententia, quam refer vt ve-
 Eusebi. ram Eusebius Cæsariensis libro primo hi-
 storiæ ecclesiasticæ capite quartodecimo.
 Aecu. Eam tuetur OEcumenius in collectaneis
 Theop. epistolæ ad Galatas: & refert Theophila-
 ctus in commentarijs in eandem episto-
 lam. Et nostra hac ætate eius patrocinium
 Camer. suscepit Bartholomæus Camerarius in
 tractatione de ieiunio, capite sexto. Est
 quidem illa probabilis, & pia, & magno-
 rum virorum autoritate & antiquitate
 roborata. Non enim videtur verissimi-
 le post aduentum Spiritus Sancti in apo-
 stolos in crimen illud incidisse ecclesiæ
 columnam, & in re graui ad fidem per-
 tinente, nempe de cessatione legalium,
 Ioan.21. eum peccasse, cui Christus ecclesiam
 suam commiserat, quem pastorem vni-
 uersalem atq; fidelium doctorem & ma-
 gistrum constituerat, & vicarium suum
 in terra reliquerat: cui dixerat: Ego
 rogavi pro te, vt non deficiat fides tua.
 In super cum ille se iam excusasset, atque
 defendisset à culpa, quam ei obijcie-
 bant Iudæi, quòd cum Cornelio ho-
 mine Gentili comederet & communi-
 caret: quam ille diluit docens, illud ex
 Dei præcepto fecisse, vt in Actis apo-
 stolorum scriptum legimus, qui fieri
 poterat, vt se à Gentium consortione
 & cibis abstraheret? Præterea non vide-
 batur æquum, à Paulo pontificem ma-
 ximum apostolorumque principem pu-
 blicè & acerbè increpari. Hinc Porphy-
 rius hostis Christianæ religionis sumpsit
 ansam eos reprehendendi, vocans Pe-
 trum simulatorem & mendacem, & Pau-
 lum inurbanum & superbum. Non inue-
 heretur tam durè in duos illos præcipuos
 euangelij doctores & propagatores, si in
 veritate fuisset instructus. Nec eam ob-

causam dicendum est, eum qui fuit à Pau-
 lo reprehensus, non fuisse Cephæ disci-
 pulum illum, sed apostolum, quòd dicat
 Paulus: Cùm autem venisset Petrus An-
 tiochiam, in facie ei restiti. Nam quæ-
 dam exemplaria Græca habent *ὅτε δὲ* *Γαλα 2.*
ἦλθεν πῆφας. Hoc est, cùm venisset autē
 Cephæ. Et eodem modo paulo post: Di-
 xi Cephæ coram omnibus. Sed nihil re-
 fert. *κῆφας* enim, pro quo nos dicimus,
 Cephæ, idem est quod *πέτρος*, hoc est
 Petrus, vt iam diximus. Et discipulus ille
 Cephæ etiam Petrus vocabatur. Non me *August.*
 fugit diuum Augustinum existimasse,
 eum fuisse Petrum apostolum, & in cri-
 men incidisse: in eiusque sententia esse
 alios propè infinitos, inter quos sunt non-
 nulli magni nominis & autoritatis vi-
 ri. Diuus Hieronymus ait cum diuo Au-
 gustino eum fuisse apostolorum princi-
 pem: sed in hoc ab eo dissidet & dissentit, *Hieroa.*
 quòd asserat eum nullum in crimen inci-
 disse: sed hos duos insignes apostolos si-
 mulato dissidio ob aliorum vtilitatē, sum-
 ma animi concordia contendisse: vt dum
 Petrus à Paulo obiurgatus silentio vtere-
 tur, hi qui legalia putabant seruanda, ab
 eorū obseruatione desisterent. Et admo-
 nitus hac de re à diuo Augustino nunquā
 fuit à sententia deiectus. Sed nec ipse po-
 tuit eundem Augustinum à sententia mo-
 uere. Secutus est Hieronymus in quæ-
 stione hac Græcos authores, quemadmo-
 dum multis in alijs, aliquādo vt interpre-
 tes, aliquando vt ex eorum fontibus iudi-
 cio arbitriòque suo quantum quoque mo-
 do videretur, hauriret. Qui autem ex illis
 aiūt diuum Petrum in illa simulatione in
 crimen non incidere, sunt infrà scripti pa-
 tres. Origenes in commentarijs in episto *Origen.*
 lā Pauli ad Galatas, & in decimo Stromata-

COMMENT. IN DANI.

Theod. tum libro, Theodoretus in expositione
 Eusebi. in epistolam ad Galatas, Eusebius Emise-
 Didym. nus in eandem epistolam, Didymus Ale-
 Apolli. xadrinus in explanatione in eandem, Apol-
 Chryso linarius Laudiciæ episcopus in cõmenta-
 rijs in eandem epistolã, Ioãnes Chryso-
 mus in eandem epistolã, & in libro. 1. de sa-
 Theod. cerdotio, Theodorus Eracleæ episcopus
 Theop. in explicatione epistolæ ad Galatas, Theo-
 OEcu. philactus in eandem, OEcumenius in colle-
 Calsian. ctaneis explanationum in eandem episto-
 lã, Ioãnes Cassianus libro collationũ. 17.

Hi sunt in eadem sententia cum Hiero-
 nymo: magni quidem viri, & admirabili
 sapietia præditi, qui sibi nominis celebri-
 tatem & amplitudinem meritò compara-
 runt. Sed vtra harum opinionũ vera sit,
 alij viderint. Illud volui præcipuè admo-
 nere, fuisse quendam ex septuaginta duo-
 bus discipulis vocatum Cephã, qui for-
 sitam fuit ille, quem Paulus obiurgauit.
 Hunc existimo esse Cephã illũ, de quo
 Gala. 1. in eadem epistola ad Galatas dixit Paulus
 apostolus: Iacobus & Cephas & Ioannes
 qui videbantur colũnæ esse, dexteræ de-
 derunt mihi & Barnabæ societatis. Si enim
 loqueretur de apostolorũ principe, prius
 eum nominaret, quàm Iacobũ. Imò Ioã-
 nes ille de quo hîc loquitur, non fuit ille,
 qui euangelium scripsit, vt mea fert opi-
 nio, sed alter ex septuaginta duobus disci-
 pulis. Hippolitus enim & Dorotheus in-
 ter eos Ioannẽ quendam numerant, quẽ
 Hippol. episcopum aiunt fuisse Bibliapolensem.
 Dorot. Quĩ fieri potest fuisse illũ Ioãnem aposto-
 lum, cum idem Paulus in eadem epistola
 Gala. 1. asserat, post Petrum nullum apostolum vi-
 disse, nisi Iacobum fratrem Domini? Si ver-
 ba Pauli perpendere volueris, & ordinem
 literæ limato iudicio obseruaueris, cum
 Cephã, qui dedit Paulo manus societa-

tis, videbis apertè apostolum non fuisse.
 Loquitur enim Paulus ibi de Petro aposto-
 lorũ principe, & de Cepha, vt de viris di-
 uersis. Ita enim ait: Cũ vidissent, quòd
 creditum est mihi euangelium præputij,
 sicut Petro circumcisionis, qui enim ope-
 ratus est Petro in apostolatu circumcisi-
 nis, operatus est & mihi inter Gentes.
 Et cũ cognouissent gratiam, quæ data
 est mihi, Iacobus & Cephas & Ioannes
 qui videbantur columnę esse, dexteras de-
 derunt mihi & Barnabæ societatis. Aduer-
 te. Cũ vidissent, inquit in tertia perso-
 na, quòd creditum est mihi euangelium,
 sicut & Petro, Iacobus Cephas & Ioãnes
 dederunt mihi dexteras. Nonne ostendit
 hæc oratio Cephã hũc alterum à Petro
 fuisse, quemadmodum Iacobus & Ioãnes
 alij à Petro erant? Quæ enim esset con-
 structio hæc? quæ verborum collocatio?
 quæ sensus conuenientia? quæ sartago lo-
 quendi, si Perrus apostolus & hic Cephas
 qui Paulo dedit manum idem essent?
 Germanus sensus est. Cũ Iacobus apo-
 stolus & Cephas atque Ioannes discipuli
 Christi vidissent delegatam mihi esse pro-
 uinciam prædicandi euangelium apud Gen-
 tes, quemadmodũ Petro apostolo apud
 Iudæos, dederunt mihi dexteras, quod
 est symbolum societatis. Nõne vides nullũ
 horum trium esse apostolorum principẽ,
 sed illos esse cum eo & fide, & amicitia
 coniunctos? Erat quidem Cephas hic vir
 magnus, & episcopus, & vnus ex septua-
 ginta Christi discipulis: sed propter im-
 prudentem simulationem incidit in erro-
 rem, in quem non arbitror apostolorum
 principem incidisse. Sed omnia hæc, &
 quæcunque dixerò, iudicio & correctio-
 ni sanctæ Romanæ ecclesiæ catholicæ
 subijcio. Illud certissimum est, nomen
 nouum

Gala 2.0

Luc. 1.

Luc. 1.

Pfal.

Pfal.

Eccle.

Pro.

Exc.

Ph.

Ap.

nouum Simoni impositum esse à Deo, qui Danieli idem fieri voluit.

¶ *Danieli Baltassar.* Daniel sonat iudiciū Dei: Ananias idem est quod nubes domini: Misael quis postulans? Vel abstulit Deus: Azarias auxilium domini: Baltassar scrutator thesauri: Sidrach ager delicatus: Misach prolongans: Abdenago seruus anxius. Etsi magna in his nominibus inueniri potest philosophia: tamē eam silentio prætereo, satis esse existimans significationes eorum explicare. Multi fuerunt electi, vt regi ministrarent, sed de Israëlitarum tantummodo nominibus hoc loco fit mentio. Solum enim viri pij & iusti nomen habere merentur. Loquens dominus apud Lucam de paupere virtutibus ornato, & de diuite epulis dedito, pauperis nomen nimirum Lazarum expressit, diuitis autem silentio præteriuit. Quauis impij nominentur, illud est in terra, non autem in cælo, iuxta id quod apostolis suis dixit Christus: Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis. Et de improbis ait Dauid: Vocauerunt nomina sua in terris. Et iterum: Deleantur de libro vitæ, & cum iustis non scribantur. Et Ecclesiasticus: Nomen, inquit, impiorum delebitur. Et Salomon in Prouerbijs: Memoria iusti cum laudibus: nomen impiorum putrescet. Eos dicitur Deus cognoscere ex nomine, quos diligit: vt Exodi trigesimo tertio: Nouite ex nomine. Quæ verba Deus dixit Mosi, vt ei amorem quem prosequabatur, significaret. Diuus Paulus capite quarto epistolæ ad Philipenses, & diuus Ioānes capite decimo septimo Apocalypsis aiunt, horum esse nomina in libro vitæ, qui sunt ad æternam gloriam prædestinati.

¶ *Proposuit autem Daniel.* Decreuerat Daniel sobriè atque parcè viuere, & nullatenus se cibus in lege prohibitis pollueret. In exilio non obliuisceretur Dei sui, propter quem epulas mensæ regię respuebat. Explicat diuinus vates suam, suorumq; sociorum abstinentiam & philosophiam non gloriæ cupiditate, sed vt alijs salutare præbeat exemplum. Vitium ad corporis valetudinem referendum putabant, non ad voluptatem. Sciebant perturbationum fontem esse intemperantiam, quæ est à recta ratione defectio. Quia primi nostri parentes se ab esu fructus prohibiti non abstinerunt, fuerunt gratia priuati, & ab horto amœnissimo expulsi: qui si in illo statu permanerent, essent sine dubio felices, & egregia quadam laude cumulati. Sed quia Deo non paruerrunt, animi præstantiam nefario dedecore commacularunt. Vide, quid secum detrimenti attulerit cibi appetitio. Esau pro lenticulæ edulio vendidit primogenita. Et populus Israëliticus, vt verbis vtar sanctæ scripturæ, sedit manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Vbi ludere idem existimo esse quod idolum colere. Ille fuit effectus repletionis, Dei obliuio, & vituli cultus. Ideo dicebat ei Deus capite sexto Deuteronomij. Cum comederis, & saturatus fueris, caue diligenter, ne obliuiscaris domini Dei tui. Et capite tertio decimo Osee de ipsis Iudæis aiebat: Saturati sunt, & eleuauerunt cor suum, & obliti sunt mei. Volens diuina scriptura detrimentum voluptatis ciborum significare, Philisthæos adducit in exemplum capite libri Iudicum sextodecimo: quibus epu-

Genes. 3

Gene. 25

Exod. 32

Deut. 6.

Ose. 13.

Iudic. 16

COMMENT. IN DANI.

lantibus, seque latitia efferentibus cecidit domus, quæ illos interfecit. Contra verò frugalitatis & abstinentiæ ciborum utilitatem multis in locis commendat.

Eccle. 37. Ecclesiasticus capite. 37. Noli, inquit, auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam. Et *Ioel. 1.* Ioel capite primo: Sanctificate ieiunium, vocate cœtum. Hoc est, indicite & promulgate ieiunium vos ô sacerdotes, & vocate conuentum. Vel sanctificate ieiuniũ, hoc est, ostendite sanctum esse. Et postea capite secundo inducit Deum italoquentem: Conuertimini ad me in toto corde vestro in ieiunio, flectu, & planctu. Diuus Paulus capite tertio decimo epistolæ ad Romanos: Sicut, inquit, in die honestè ambulemus: non in comestationibus & ebrietatibus. Et ad Philipenses tertio increpans eos, qui se intemperanter in cibos ingurgitât, eosq; vt deos colût, Quorũ, inquit, Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum. Contrà verò sobrijs & abstinentibus ait apud Lucam capite sexto Christus Deus noster: Beati qui esuritis, quia saturabimini. Solent viri temperantia muniti corpus suum rationi subijcere, ideo frugalitate vtuntur. Vt enim indomitum animal subtractione cibi mitescit, & domino paret: sic caro ieiunio & abstinentia nutrita domatur, & spiritui subijcitur. Id intelligens diabolus homines excitat ad ieiunium frangendum. Nec mirum cum etiam hac in re Christum Deũ nostrum tentauerit, cum ei dixit: Si filius Dei es, dic, vt lapides isti panes fiant. Ac si diceret: Muta hos lapides in panes, & comede. Vbi obiter aduerte, in prima illa tentatione propositum dæmonis fuisse Christum ad mutationem & nouitatem excitare: solet enim tentator nouitates & rerum vicissitudines inducere, quibus nobis perniciem machinetur. Non enim dixit: Quoniam hîc panem non habes, affer illum ex alio loco, & manduca. Sed, conuerte hos lapides in panes, & comede. Non solum dæmon, sed eius serui nouitatibus delectantur. Duplici ex capite poteris hinc ieiunij excellentiam colligere, & quòd Christus eo vsus sit, & quòd dæmõ illud frangere conatus fuerit. Hieronymus in epistola ad Demetriadem: Ieiunium, inquit, est cæterarum virtutum fundamentum. Chrysostomus in Genesim: Ieiunium est alimentum animæ. Basiliius in homilia de laudibus ieiunij: Ieiunium similitudo est hominum cum angelis, iustorum contubarnalis, vitæ sobrietas. Athanasius in tractatione de virginitate: Vide quid faciat ieiunium, morbos sanat, destillationes exiccat, dæmones fugat, malas cogitationes expellit, mentem reddit nitidiorẽ, cor purgatius, & corpus salubrius. Augustinus in quodam sermone: Ieiunium purgat mentem, subleuat sensum, carnem spiritui subijcit, cor facit contritum & humiliatum, concupiscentiæ nebulas dispergit, libidinum ardore extinguit, castitatis lumen accendit. Ambrosius in sermone de Elia: Ieiunium est mors culpæ, excidium delictorum, remedium salutis, radix gratiæ, fundamentum castitatis. Petrus Rauenas in sermone de ieiunio: Ieiunium scimus esse Dei arcem, Christi castrum, murum Spiritus Sancti, vexillum fidei, castitatis signum, sanctitatis trophæum. Quoniã, vt verbis vtar Gregorij Magni, à paradisi gaudio per cibum cecidimus, quãtũ possumus, per abstinentiã resurgamus.

Simi
do.

Hieron.

Chryso.
Basiliius

Athana.

August.

Clem

Ambro.

Hier

Rauen.

Gregor.

furga-

furgamus. Terreat nos diuitis epulis dedi-
ti exemplum, quem vita in delicijs acta
aeterno tradidit incendio: demus ope-
ram, ne nimio ciboru onere obruamur.

Similitu-
do.

Quemadmodum nauis modicis sarcinis
temperata, & ad cursum expedita, quæ fa-
cilè superat vndarum impetum, melius
seruatur à naufragio, quàm quæ est re-
dundante ponderis magnitudine onusta,
quæ quacunque procella demergitur: sic
homo ieiunijs deditus, tenui alimento nu-
tritus, & modicorum ciborum temperan-
tia educatus melius effugit nimbos, tur-
bines, cæterasque tentationum tempesta-
tes, promptiusq; superat vehemètes per-
turbationum fluctus in altum surgentes,
quàm qui epularum onere grauatus faci-
lè prosternitur ac succūbit. Nemo quippe
est, quem fugiat, vitæ nostræ nauim fluita-
re in alto tempestatibus voluptatum, se-
ditionum, discordiarum, cæterorumque
flagitiorum exagitata. Quare opus
est, ne eam epularum onere grauemus:
sed abstinentiam amplectamur, quam
viri sapientia & virtute præstantes serua-
runt, summisque laudibus extulerunt.
Diuus Petrus apostolorum princeps co-
tidie ieiunabat, & vt Clemens discipu-
lus eius testatur libro primo recognitio-
num, pane & oleis sponte vescebatur.
Lege historias Pauli primi eremitæ, An-
tonij, Hilarionis, quas Hieronymus scri-
psit, & videbis admirabilem ciborum
abstinentiam. Monachum vidi, inquit
Hieronymus, qui triginta annos inclu-
sus hordeaceo pane, & luculenta aqua vi-
uebat. Alter in cisterna veterè quinque
caricis in die sustentabatur. Cœnobitæ,
vt ipse ait, & historia tripartita testatur,
perpetuò ieiunabant, aquam bibentes, &
solum panem cum leguminibus & oleri-

bus manducantes. Id quod in historia ec-
clesiastica asserit Eusebius Cæsariensis li-
bro secundo, capite. 17. & post illum Ma-
rulus libro tertio exemplorū. Non solum
Christiani, sed etiā Gentium philosophi
ciborum abstinentiam celebrarūt, quorū
præconia literis monumentisq; consigna-
ta nulla vetustas obruet, nulla vnquam de-
lebit obliuio. Socrates eum qui ad virtutē
aspirabat, hortabatur, vt abstinentiam
coleret, & delicias veluti firenes respue-
ret. Ita apud Stobæum in sermonibus
scriptum legimus. Et interrogatus quonā
ab alijs hominibus differret, respondisse
fertur: Alij viuunt, vt edāt, ego verò edo,
vt viuā. Author est Maximus Monachus
in sermonibus. Vbi etiam tradit De-
mocratium hac similitudine vsum fuisse.
Quemadmodum medicina non quæ sua-
uis, aut longa est, bona dicitur, sed quæ
aegritudini medetur: ita cibus nō qui dul-
cis, aut multus est, cœsendus est bonus, sed
qui valetudinē tuetur. Demosthenes, te-
ste Fauorino temperantiā appellat sapien-
tiæ fundamentum. Apollonius frugalita-
tem & in cibis sumendis temperantiam
laudibus extollebat, asserens illa augeri a-
nimi altitudinem. Isæus Assyrius interro-
gatus, quæ essent epulæ suauissimæ, res-
pondit, vt refert Philostratus, Ista cura-
re desij. Non solum frugalitatem & absti-
nentiā laudabat, sed in seipso seruare stu-
debat. Nec abstinentiam cibi tantum, sed
potus etiam velim existimes, seruandam
esse: ait enim Plinius, vinum esse cicutā,
hominis: & Seneca ebrietatem vocat in-
faniā voluntariam. Longa ieiunia, ac
diuturnæ sitis tolerantiam per camelum
antiqui significabant: quòd nullum a-
nimal tanta magnitudine insigne tam
exigui cibi & potus paucitate susten-
tetur.

Eusebi,

Marul.

Socrat.

Stobæus

Maxim.

Democ.

Demof.

Fauori.

Apollio.

Isæus.

Philost.

Plinius.

Seneca.

COMMENT. IN DANI.

tetur. Quam obcausam illum inter hieroglyphica, ut Pierius ait Valerianus, honorificè collocarunt: quòd ieiunium coluerint, quo pestilentium voluptatum ardor extinguitur. Est enim aduertendum ieiuni hominis sputum posse occidere serpentem, si in eius os inciderit, atque ad interiora penetrauerit, ut Aristoteles, Plinius, Alexander Aphrodiseus, & alij rerum naturalium indagatores memoriae prodiderunt. Qua in re videtur natura tacitè submonuisse posse effrenatam libidinem ieiunio restingui aut sedari. Quis serpens est pestilentior turpi voluptate, rationi inimica, honestatis expultrice, animorum exagitatrice, tranquillitatis peste, iliade malorum? Eorum animi qui se illi dediderunt, atque illecebrarum ministros prae-buerunt, Dei & hominum iura violarunt. Pertubat enim iudicium voluptas, nec habet vllum cum virtute commercium. Id intelligentes Aegyptij epulis pretiosis neglectis, herbis solum, & arborum fructibus vescebantur: ut testatur Charemon Stoicus. Et Dicæarcus asserit, veteres Græcos carnes non comedisse. Cibi quondam Argæorum erant pyra, Atheniensium ficus, Mæoticorum milium, Medorum amygdalæ, Aethiopum locustæ, Nomadum lac. Ciborum affluentium & delicias veluti inuitamenta malorum respuebant. Multi oleribus leguminibusque contenti documenta frugalitatis dederunt, & insignem abstinentiæ memoriam posteritati propagarunt. Et quia Romani epulis exquisitis uti cœperunt, fanciuit senatus leges ad cohibendum lautiora obsonia atq; epularum delicias & sumptus. Aelianus de Atheniensium & Arca-

Aristot.
Plinius.
Aphro.

Chære.
Dicæar.

Aelian.

dum abstinentia multa narrat propè incredibilia. Et Alexander ab Alexandro de variarum nationum frugalitate miranda commemorat. Et Titus Liuius ait Romanos ieiunia Cereri constituisse. Veteres illi qui nondum fidei splendore fuerant illustrati, sed solum lumine naturæ instructi, coluerunt ieiunia, & ciborum abstinentiâ: & audent nostri temporis hæretici rem tam salutarem contemnere, & damnare. Christus magister cœlestis ieiunauit: & ieiunanti asseruit reddendam esse à Deo, qui videt in abscondito, mercedem: & constat ex Actis apostolorum sanctos apostolos & ecclesiâ cum illis post Christi in cœlum ascensum ieiunasse. Et ait diuus Paulus capite. 6. epistolæ. 2. ad Corinthios: Exhibeamus nos metipsum sicut Dei ministros in multa patientia, in vigilijs, in ieiunijs. Et capite vndecimo eiusdem epistolæ inter labores & virtutes, quibus vitæ suæ cursum conficiebat, numerat ieiunia, quibus corpus domabat, & in seruitutem spiritus redigebat. Et non verentur hæretici ieiunia aspernari. Hæreditatem nobis ieiunij Christi reliquit, cum quadraginta dies ieiunauit. Cum autem apostoli fuissent ab illo instructi, & Spiritu Sancto pleni, inter cæteros canones quos à Christianis seruari præceperunt, vnus est de ieiunio quadragessimæ, in ordine sexagesimus octauus, qui in constitutionum apostolicarum libro quinto à diuo Clemente his verbis citatur: Seruandum est à nobis ieiunium quadragessimæ cõtinentens memoriâ cõuersationis & legislationis domini. Quæ canonè diuus Ignatius apostolorum discipulus in epistola ad Philippenses iisdem refert verbis: Quadragessimam nolite pro nihilo habere, imitationem enim cõtinet Dei cõuersationis. Quomodo autem veteres Christiani iei-

Alexad.

Liuius.

Matt. 4.

Mar. 1.

Luc. 4.

Matt. 5.

Act. 13.

& 15.

2. Cor. 6.

2. Cor. 11.

Clemens.

Ignati.

Clemés. ni ieiunauerint, docet Clemés libro quinto constitutionū apostolicarum, qui se à vino & carnibus abstinebant. Id quod docet concilium Laodicense canone. 50. & August. Augustinus libro. 30. contra Faustum, & sermone. 28. ad fratres solitudinē colētes. Vides quàm antiquū sit ecclesiæ dogma de quadragesimali ieiunio. Si plura circa ieiunij antiquitatem & præstantiam scire volueris præter citatos authores lege Origenem homilia decima in Leuiticum, & Chrisof. libro tertio in Iob, Chrysostomum homilia prima in Genesim, Hieronymum in Ezechielis caput vigesimum nonū, & Ambro. contra Iouinianum, Ambrosiū in caput August. quartum Lucae, Augustinū sermone primæ dominicæ quadragesimæ, Casianū Casia. collatione. 21. concilium Nicenum primū canone quinto, concilium Trullense canone. 56. Agatenense canone. 12. Elibertinē se canone. 23. Gangrense canone. 18. & 19. Sed his non mouentur Lutherani, quòd sint in perfidia sua obstinati. Et audent nihilominus dicere, se ecclesiam reformasse, cum non ecclesiæ, sed sectæ Epicureæ sint reformatores. O contumaciam intolerabilem: ô cæcitatem deplorandā: Irrident ieiunia, & ciborum abstinentiam, cum apostoli ex Dei iussu eam præceperint, & pius ac sanctus Daniel, vt constat ex hoc loco se regis cibus abstinerit, fueritque frugalitatem mirum in modum amplexatus, & admirabilem ob id sapientiam consecutus.

¶ Rogauit eunuchorum præpositum, ne contaminaretur. Hoc est, ne eum cogeret ad epulas regias comedēdas. Cum primum illam habuit à Deo inspirationem seruādi abstinentiam, statim se firmo proposito muniuit, diuinis monitis acquieuit, & paruit, eaque opere implere firmiter sta-

tuit. Non eam distulit in tempus aliud, nõ moram interposuit, sed confestim executioni mandauit. Accedit ad præpositū eunuchorum ab eo magnopere petens, ne ipsum compelleret ad epulas mensæ regis sumendas. Hinc disces, quàm celeriter te debes præparare ad diuina monita explenda. Noë promptè Deo obediuit in omnibus, quæ ei Deus instante vniuersa eluione terrarum facienda præcepit. Et Abraham Dei præceptum sine mora exequi voluit circa filij immolationem: quòd suam erga Deum obedientiam ostenderet. De Noë scriptum est: In articulo diei illius ingressus est Noë. Pro quo Pagninus vertit: In ipsomet die. De Abraham autem: Abraham de nocte confurgens, &c. Graue Dei præceptum sine dilatione perficere voluit, noctu Dei iussu accipiens, summo mane nondū orto sole illū implere proposuit: surgēs statim abiit ad filij sacrificiū, què admirabili amore prosequēbatur, tanquam ad exquisitarum epularum conuiuium inuitatus. Vide etiam promptum apostolorum obsequium: qui diuinis monitis instructi Christo eos vocanti statim paruerunt: & vt verbis vtar euangelij, continuò relictis retibus secuti sunt eum. Non in aliud tempus distulerunt, sed continuò obtemperarunt. Eodem modo Saulus in terra prostratus audiens Dei verbum dixit ilico: Domine quid me vis facere? Et nulla interposita mora Dei verba opere impleuit. Nam vt qui fundit æs ad conflandum vas, non debet opus differre, ne æs frigescat, & induretur, & ineptum fiat ad conflationem: sic qui in animo diuinam habet monitionem ad honestum aliquod efficiendū, non debet eam prorogare, sed confestim exequi, & conflare cupis, ne obgelidi

Genes. 7

Gene. 22

Genes. 7

Pagnin.

Gene. 22

Matt. 4.

Mar. 1.

Luc. 5.

Act. 9.

Similitudo.

COMMENT. IN DANI.

gelidi animi dilationem amittatur. Id intelligens Ecclesiasticus capite quinto: Ne tardes, inquit, conuerti ad dominum, & ne differas de die in diem. Israëlitaë in terram promissam tendentes pascha suum comedebant festinantes, vt ex capite Exodi duodecimo liquet. Et nos vt verbis vtar diui Pauli in epistola ad Hebræos, festinemus ingredi in illam requiem. Et acceptis diuinis monitis operemur cum festinatione. De sacratissima Dei genitrice Maria scriptum legimus capite primo euangelij authore Luca: Surgens Maria abiit in montana cum festinatione. Et de pastoribus Dei claritate circum fuis, & angelica monitione illustratis capite secundo eiusdem euangelij: Venerunt festinantes, & inuenerunt Mariam, & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Est nihilominus obseruandum, debere festinationem nostram esse maturam, cum consilio & prudentia copulatam: vt non præcipitanter atq; inconsideratè, sed cunctanter & sapienter negotium aggrediamur, iuxta illud vetus laudatumque prouerbium: Festina lente: quo imperator Octauianus Augustus adeò delectabatur, authore Aulo Gellio in noctibus Atticis, & Macrobio in Saturnalibus, vt nõ solum in communi colloquio, sed in epistolis etiam eo vteretur. Nam in sigillo suo scriptum habebat papilionè cum cancro: quibus duobus bestiolis prouerbij sententiã hieroglyphicè significabat: per papilionè vermiculum alatum & velocè innuebat celeritatem, per cancerum verò qui motu retrogrado & tardo fertur, moram & cunctationem. Eodem prouerbio oblectabatur etiã Titus Vespasianus, qui in numismate sculptum habebat delphinum anchora inuolutum, quod ego depictum vidi in

libro veterum numismatũ AENEÆ VICI. Vbi per delphinum velocitas, per anchorã tarditas intelligitur, cum his literis: Festina lentè. Est igitur festinandum, sed cum prudẽtia & consilio: nã festinationis absq; illis comites sunt error plerunq; & dolor. De huiusmodi temeraria festinatione ait Esaias capite. 28. Qui crediderit, non festinet. Pro quo septuaginta interpretes habent: qui crediderit, non confundetur. Et iuxta eorum versionem citat testimoniũ hoc Paulus capite nono & decimo epistolæ ad Romanos: & Petrus capite secundo primæ suæ canonicæ. Vbi vides temerè festinare idem esse quod confundi.

¶ *Dedit autem Deus Danieli gratiam et misericordiam in conspectu.* Hoc est, effecerat enim Deus, vt Daniel esset gratiofus & charus magistro palatij, inuenirẽtque apud eum fauorem & beneuolentiam. Eodem schemate & verborum ornamento vtitur Moses Genesis trigesimo nono capite, dicens: Dedit dominus gratiam Ioseph in cõspectu principis carceris. De Tobia scriptũ legimus: Dedit ei gratiã Deus in conspectu Salmanasar regis. Gratia his in locis non accipitur pro gratia gratum faciente, quæ est, vt verbis vtar diui Thomæ, quædam participatio diuinæ naturæ: de qua ait apostolus in epistola ad Romanos: Iustificati gratis per gratiam ipsius. Nec pro gratia illa gratis data, quæ ordinat hominem ad quædam præparatoria vltimi finis: sed pro fauore & benignitate, & beneuolentia. Pro eo quod nos dicimus: Effecit Deus, vt quidã esset in gratia apud principem, vt esset ei gratus, & eum beneuolũ & munificum sentiret: dicunt Hebræi: Dedit Deus gratiam cuidam in conspectu regis. In hanc significationem accipitur gratia apud Ciceronem,

Eccle. 5.

Exo. 12.

Hebr. 4.

Luc. 1.

Luc. 2.

Gellius.

Macro.

Vicus.

Esai. 28.

Rom. 9.
& 10.
1. Petr. 2.

Gene.

Tob. 1.

Thom.

Rom. 3.

Cicero.

Gene.

Gene.

Hebr.

Euth.

Gen.

Pfal.

Hebr.

& 7.

ronem, cum his locutionibus utitur: Redi-
re in gratiam, aucupari gratiam, & alijs
huiusmodi. Eodem modo sumitur gra-
tia capite Genesis decimo octavo, cum
Abraham Deo sibi apparenti dixit: Do-
mine si inueni gratiam in oculis tuis, ne
transeas seruum tuum. Ac si diceret: Si ti-
bi domine gratus sum, si apud te fauo-
rem inuenero, utere quaeso hac benigni-
tate erga me, ut maneat in hospicio
meo. Et decimo nono: Inuenit seruus
tuus gratiam coram te. Et Hebraeorum
quarto, ubi Paulus apostolus loquens de
pontifice nostro Christo ait: Adeamus
cum fiducia ad thronum gratiae eius.
Hoc est, ad sedem pontificis clementis-
simi, ad cathedram benevolentiae, ad so-
lium benignitatis. Ac si diceret: Ad ca-
thedram pontificis legalis accedebant ho-
mines cum timore ob legis seueritatem:
at ad cathedram Christi qui est caeli fasti-
gio ad terram descendens humanam in-
duit formam, ut nobis faueret, & pro
nobis mortem subiret, quod nos ad vi-
tam duceret immortalem, accedendum
est cum fiducia, quoniam solum eius
thronus est gratiae, & lex eius est euan-
gelium amoris & pietatis plenissimum.
Vbi illud est aduertendum voluisse apo-
stolum innuere, pontificem nostrum
Iesum regem esse, quia thronus, ut
obseruauit Euthymius, est regis sym-
bolum & significatio: fuit enim Chri-
stus rex & sacerdos, in Melchisedech
adumbratus, qui fuit rex Salem & sa-
cerdos altissimi, iuxta illud diuini vatis:
Tu es sacerdos in aeternum secundum or-
dinem Melchisedech: quem locum diuus
Paulus in epistola ad Hebraeos de Christo
interpretatur. Eius thronus est amoris &
benevolentiae significatio nomine gratiae:

in quam significationem accipienda est
gratia hoc Danielis loco.

¶ *Qui constituit vobis cibum et potum.* Di-
uus Paulus capite quinto epistolae ad He-
braeos accipit cibum pro doctrina excel-
sa & perfecta ad viros prouectos perti-
nente, lac autem pro doctrina facili &
simplici, quae ad illos pertinet, qui ad-
huc non sunt altissimorum mysteriorum
capaces. Ita enim ait: Facti estis, quibus la-
cte opus sit, non solido cibo. Perfecti enim
mentis acie per purgata oculos ad caelum
tollentes caelestia mysteria contemplan-
tur: imperfecti vero in splendorem re-
rum tam excelsarum aciem mentis in-
tendere non valent. Eodem modo ca-
pite tertio epistolae prioris ad Corinthios:

¶ *Caenis vestris.* Ex Hebraeo verti pos-
sunt verba haec: qui sunt iuxta similitu-
dinem vestram: hoc est, vobis similes aeta-
te & conditione.

¶ *Condemnabitur caput meum.* Hoc est, eri-
tis causa, ut ego ex regis sententia plectar
capite: efficietis, ut cede mea luam poenas
meae perfidiae, quod regio edicto non obe-
dia. Condemnare caput alicuius est illum mor-
te mulctare. Putabat solo ciborum alimeto
corpora nutriri, atque florescere: ad diuinam
autem potentiam oculos non extollebat. Quam-
quam esset regi gratus, timebat tamen, ne
mutaretur rex ipse, & dissidio illo aliena-
tus, & offensus in eum perniciem moli-
retur. Ut enim cera candela ignem alit,
at si deorsum feratur, illum extinguit:
sic princeps qui aulicum fauore prose-
quitur:

Hebr. 5.

1 Cor. 3.

Similiter
do.

COMMENT. IN DANI.

quitur: ab eo facile animum alienat, si eius obsequium putat deficere: & qui in illum conferebat beneficia, ei exitium crudelissimum parat. Nemo fiduciam suam à Deo habeat seclusam, & in homine collocatam. Iere. 17. Psal. 177 Audiat Ieremiam dicentem: Maledictus homo qui confidit in homine. Et Dauidem: Bonum est sperare in domino, quam sperare in principibus. Et Prou. 16 Salomonem in Prouerbijs: Qui sperat in domino, beatus est. Felix ille, qui omnem spem suam in Deo figit & locat, quoniã ipse est fons omnium bonorum: ipse est verax, & homo mendax: ipse non deserit eos, qui ad ipsum tanquam ad arcem tutissimam confugiunt: at homo illos facillimo negotio derelinquit, quos antea amicitia comprehendebat. Psal. 116 Id sentiens Dauid aiebat: Credidi, propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis: Ego dixi in excessu meo: omnis homo mendax. Ac si diceret: Deus mihi promissit esse me è periculis meis erepturum, cuius promissionibus fidem adhibui certissimam. Propterea hæc dico: Incidi in acerbis calamitates, versatus sum in luctu & mœrore, fugi è ciuitate, vt euaderem immanitatem impij Saulis me ad exitium crudelissimum vocatis, & vidi me derelictum, humanoque auxilio orbatum: nam qui mihi polliciti erant effusuros se esse sanguinem suum pro me, se fugam mandarunt, meque dereliquerunt. Quare dixi in illa fuga mea: omnis homo mendax: non inueni in hominibus veritatem: solus Deus me consolatur, & incolumem conseruat. Accipitur excessus pro exitu siue fuga. Hæc est germana meo quidem iucido huius loci explanatio, qua ostendit diuinus vates esse fiduciam in Deo, non in hominibus ponendam.

¶ *Et dixit Daniel.* Elapso tempore aliquo Asphenez aut quia abiit è palatio, aut quia erat negotio aliquo impeditus substituit pro se Malasarem, qui Danieli, eiusque socijs præesset. Cum autem Daniel nõ impetrauisset ab Asphenez, quod ipsi erat in optatis, profectus est ad Malasarem eum obsecrans, ne ipsum coereret, & compelleret ad epulas regias edendas: quoniam non solum ipse, sed socij eius decreuerant illis abstinere. Magna se illis offerebat difficultas ex parte præpositi: at illi non destiterunt à proposito, sed alterum medium quærentes difficultatem superarunt. Vix bonum aliquod aggredieris, quod non labatur in aliquam difficultatem: sed debes eam exorbere, & vltra progredi, & in excellentis operis proposito constanter permanere. Ideo dicebat Ecclesiasticus: Fili accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Cum Israëlita à Babylonica seruitute reuersi templum Dei instaurarent, fuerunt ab hostibus impedimenta illis inferentibus vexati, & sæpenumero afflicti, sed nõ à sententia deiecti. Ferebant quidam homines, vt ait Marcus capite secundo, paralyticum ad Iesum, vt illi mederetur: sed non poterant accedere propter turbam. Bonum opus incipiebant, sed statim se obtulit impedimentum. At vide hominum constantiam: nudauerunt tectum domus, quo demerferunt grabatum, in quo paralyticus decubebat. Cum Christus appropinquaret Iericho, cæcus quidam sedebat secus viam mendicans, qui cum audiret turbam prætereuntem, ex eaque intelligeret transire Christum, clamauit, vt ait Lucas capite decimo octauo: Iesu fili David miserere mei: & qui præibant,

præibant, increpabant eum, vt taceret. Vide impedimentum. At ille multo magis clamabat. Vide hominis constantiam. Et statim fuit sanitatem consecutus. Ibant piæ mulieres ad Christi monumentum cum aromatibus, vt ungerent eum: at oblata est illis difficultas.

Luc. 24.

Mar. 16

Ioan. 20

Quare dicebant, vt Marcus vltimo capite ait: Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Sed perseverantes inuenerunt illud reuolutum. Quare in rebus arduis aggrediendis danda opera est vt difficultas vi constantiæ superetur. Nā vt Plato in Hippia maiore, & in Cratyllo, & in libro quarto de republica ait, difficilia quæ pulchra: quod ita peruulgatum est, vt iam prouerbij locum obtineat. Nec quicquam tritius eo, quod ait libro Moralium Nicomachiorum secun-

Plato.

Aristot.

Pytha.

Mutt. 7.

Luc. 13.

Similitudo.

do.

Att. 9.

Arc. 1.

c. 5.

c. 18.

Nazian.

do Aristoteles: Ars & virtus in difficultibus versantur. Eodem pertinet litera Pythagoræ discrimine secta bicorni: & euāgelicum illud de via arcta, quæ ducit ad vitam: quæ constantia perficitur. Vt ingentes fluctus in rupem firmissimam impetum facientes, volentes eam frangere franguntur: ipso immobili permanente: sic molesta impedimenta virum stabilem tentantia, in eumque incurfionibus grauissimis irruentia comminuuntur, cum ille in proposita firmitudine rebus aduersantibus constans perseveret. Id animo percipiens princeps quidam Italus constantia roboratus pro insigni ferebat ingentem petram fluctibus concussam cum litera hac: Conantia frangere frangit. Et Gregorius Nazianzenus pro constantia salamandram ponit, quæ in medio igne omnia domante non solum viuit, & latatur, sed illum penitus extinguit. Daniel & eius socij de-

creuerunt abstinentiam seruare, sed obtulit se illis impedimentum, & Asphenezi repugnantia: at in sancti propositi constantia manentes obtinuerunt à Malasare id, quo nihil tunc erat illis antiquius, nimirum ne illos ad regis epulas compelleret.

¶ *Tenta nos obsecro.* Hoc est, fac periculum in nobis decē diebus: experire, possumus necne aqua & leguminibus absque macie, & formæ defectu sustentari, & vultuum pulchritudinem tueri.

¶ *Et sicut videris, facies cum seruis tuis.* Vt conspexeris se habere vultus nostros, ita nobiscum facies. Hæc dixit Daniel admirabilis fidei magnitudine reboratus: Malasar autem eius precibus assensum præbuit.

¶ *Post dies autem decem apparuerunt vultus eorum meliores & corpulentiores præ omnibus pueris, qui vescebantur cibo regio. Porro Malasar collebat cibaria & vinum potus eorum, dabatque eis legumina. Pueris autem his dedit Deus scientiam & disciplinam in omni libro & sapientia: Danieli autem intelligentiam omnium visionum & somniorum. Completis itaque diebus, post quos dixerat rex, vt introducerentur, introduxit eos præpositus eunuchorum in conspectu Nabuchodonosor. Cùmque eis locutus fuisset rex, non sunt inuenti tales de vniuersis, vt Daniel, Ananias, Misael, & Azarias. Et steterunt in conspectu regis. Et omne verbum sapientiæ & intellectus quod sciscitatus est ab eis rex, inuenit in eis decuplum super cunctos ariolos & magos, qui erant in vniuerso regno eius. Fuit autem Daniel usque ad annum primum Cypri regis.*

¶ *Post dies autem decem.* Exactis decem diebus

C

d. e. b. is

COMMENT. IN DANI.

diebus quibus pueri Hebræi vfi sunt leguminibus & aqua, vifi sunt vultus eorū lætiores, & obefiores carne, & pulchriores ijs, qui regis epulis potiti fuerant. Considera, quanti ponderis fit fiducia in Deū cū virtute coniuncta: & perpende abftinētiae præftantiam & amplitudinē.

¶ *Porro Malafar tollebat cibaria.* Hoc est portionem cibi & potus, eamq; domum fuam asportabat.

¶ *Pueris antē his dedit Deus scientiā.* Quia ciborum abftinentiam amplexati sunt. Est enim frugalitas ad scientiam comparandam vtiliffima.

¶ *In omni libro est scientia.* Hoc est, in omni literatura tā Hebræa, quàm Chaldæa, & in omni genere doctrinæ & eruditionis. Aduerte: non ait: Adepti sunt hi pueri scientiam in omni libro & scientia: sed dedit illis Deus scientiam. Nam Eccle. 1. vt ait Ecclesiasticus capite primo: Omnis sapientia à domino Deo est. Eam obcausam ei debemus illam attribuere. etiamfi in studium literarum toto pectore incumbamus. Illud etiam obserua, licere viris pijs exemplo Danielis Gentium scientiam discere. Id intelligens Hieron. diuus Hieronymus. Qui, inquit, de mensa regis, & de vino potus eius non vult comedere, ne polluat, vtique si sciret ipsam scientiam ac doctrinam Babyloniorum esse peccatum, nunquam acquiesceret discere, quod non licebat. Discunt autem, non vt sequantur sed vt iudicent, & conuincant. Hæc eius verba sunt in sacros canones relata dist. 37. c. Qui de mensa. Non inficior esse diuinarum literarum scientiam alijs excellentiorem: ea enim nos ad Dei cultum, ad modestiam, magnitudinemque animi instruit, atque ab animo tanquam ab

oculis caliginem dispellit. Hæc medetur animis, vanitates detrahit, cupiditatibus liberat, pellit noxios timores: est enim virtutum indagatrix, expultrix flagitiorum, tranquillitatis largitrix, magistra morum & disciplinarum. Ea instructi viri magni, sapientia & pietate præstantes in admirabilem splendorem diuinorum mysteriorum mentis aciem dirigunt, & arcana cœlestia omnem fulgorem superantia intuentur. Hinc efficitur, vt cœlesti ambrosia oblectati Deū ipsum suspicientes, amore immortalitatis flagrantes ad gloriam aspirent sempiternam, mundi autem diuitias & dignitates ad quas plerique mortales desiderio incensi rapiuntur, contemnant, & pro nihilo putent. Sed tametsi hæc diuina scientia sit alijs illustrior & præstantior, non ideo tamen sunt aliæ reiiciendæ. Vt Similitudo. utilis planta non solum pulchrorum fructuum abundantiam fert, sed etiam frondibus amœnis ornatur: ita anima non tantum theologicis præceptis & documentis veluti præcellentibus fructibus debet abundare, verum etiam philosophorum disciplinis instrui, quæ veluti folia aspectu iucunda ornamentum præbeant. At si in Gentilium libris improba aliqua contineantur, indigna lectu, quauis iucunda & elegantia, vitanda tamen sunt: & huiusmodi libri aut penitus vitandi, aut caute legendi, tanquam qui venena cū melle concinnant, atque occultant: ne eorum elegantia suauitate deliniti pestiferū aliquid sumamus. Oportet his obstruere aures, non minus quàm Vlissem ad cantus syrenarum fecisse, ipsorum poetæ fictis fabulis memoriæ prodiderūt. Et vt in Similitudo. hortis amœnis rosas colligimus, spinas vitamus: sic in huiusmodi libris salutaria

ria carpamus, noxia vitemus. At libri fa-
 cri nihil habent noxij, nihil inutile. Su-
 mus tamen memoria repetita considera-
 turi, librorum sanctorum volumen esse
 montem illum, quò si quis accedat in figu-
 ra humana mores gerens belluæ, lapidibus
 interficitur. Nam vnde salutem & animi
 tranquillitatem petere debuit, inde exitiũ
 sibi machinatur. Qui inflatur superbia,
 etiamsi diuinam legat scripturam, nul-
 lam tamẽ consequitur veram ac solidam
 sapientiam, quia est cum humilitate con-
 iuncta. Id intelligens psalmographus ait:
 Testimonium domini fidele sapientiam
 præstans paruulis. Hoc est, lex domini ne
 minem fallit, sed solis humilibus suppe-
 ditat sapientiam. Appellatur diuina lex
 testimonium, quòd testificetur Deus in
 illa, quid velit à nobis. Ea viris pijs se sub-
 missè gerentibus, qui hinc paruuli dicun-
 tur, sapientiam tradit: superbi autem om-
 nes stulti sunt. Et psalmo. 118. Declaratio
 sermonum tuorum illuminat, & intelle-
 ctum dat paruulis: Non superbis, sed hu-
 milibus. Vbi pro declaratione vertit Hie-
 ronymus ostium. Non solum enim scien-
 tia prouectis, & altè penetrantibus, solet
 diuina scriptura lumen ferre, sed incipien-
 tibus, dummodo humilitatem amplectã-
 tur. Vnde ait Salomõ in prouerbij: Vbi
 humilitas, ibi sapiẽtia. Et Christus Deus
 noster capite vndecimo euangelij Mat-
 thæi: Confiteor tibi pater, domine cœ-
 li & terræ, quia abscondisti hæc à sa-
 pientibus & prudentibus, & reuelasti ea
 paruulis. Hoc est humilitate munitis.
 Quod est non de ficta & simulata, sed
 de vera & solida humilitate intelligen-
 dum. Nam vt palestritæ corpus humi-
 liant, non vt se, sed aduersarios deij-
 ciant: sic nonnulli se demittunt & vi-

tuperant, non vt seipsos deponant, &
 prosternant, sed vt alios decipientes &
 deijciant ipsi efferrantur. Est igitur sa-
 pientia solida in diuinis literis cum ve-
 ra humilitate quærenda. Sed non eam
 impedit Gentium scriptorum discipli-
 na, imò adiuuat aliquando: Nam di-
 uis Paulus citat eorum sententias: in e-
 pistola enim ad Titum vtitur versiculo Tit. 1.
 Epimenidis poëtæ: cuius heroici hemisti Epime-
 chium postea Callimachus vsurpauit. Ca Callim.
 pite quintodecimo prioris ad Corinthios 1. Cor. 15
 Menandri ponit versiculum. Et Athe-
 nis vt refert in Actis apostolorum Lu- Act. 17.
 cas, Aratum citat. Fuit quippe alter Aratus.
 David, qui de manu Goliæ gladium ar- 1. Re. 17.
 ripuit, vt illo eius caput amputaret. Le-
 gerat enim in Deuteromio radendum ca Deut. 21
 put mulieris in bello captæ, pilos & vn-
 gues amputandos: & ita posse illam
 in coniugio haberi. Mulier illa est scien-
 tia secularis, ex qua sumus amputatu-
 ri noxia & superuacanea, & ex captiua
 Israëliticam facturi. Idem fecit Cyrillus Cyrill.
 Alexandrinus aduersus Iulianum, Orige Orige-
 nes Adamantius aduersus Celsum, Me- Metho-
 thodius aduersus Porphyrium. Hierony Hieron.
 mus aduersus Iouinianũ. Quadratus epi Quadr.
 scopus Atheniensis & Aristides Christia- Aristid.
 nus philosophus libros quos imperatori
 Adriano in nostræ fidei defensionẽ dedica-
 runt, infinitis Gentium philosophorũ au-
 thoritatibus repleuerunt. Idẽ fecit Iustinus Iustin.
 martyr in libro contra Gentes, Tacianus Tatian.
 in operibus suis, Hippolitus, Apollonius Hippol.
 Iulius Africanus, Eusebius Cæsariensis, Apoll.
 Iulius.
 Eustachius Antiochenus, Eusebius Emi- Eusebi.
 fenus, Basilius Magnus, Septimius Tertul- Basilius
 lianus, Arnobius, Augustinus, Lactantius Tertull.
 Firmianus. Hi omnes inter diuinarum Arnobi.
 literarum sciẽtiam, humanã eruditionẽ, Lactan.

& philosophorum gentilium sententias inseruerunt. Quare non sunt literæ humanæ damnandæ, cum constet ex hoc Danielis loco, eum & socios eius viros pietate præstantes illis operam dedisse.

¶ *Omniū visionum & somniorum.* Intellige de veris, & à Deo immisissis, non de vanis insomnijs. Cernebat Daniel mentis oculis à Deo illustratis significationem visionum & somniorum, quibus per symbola & ænigmata futura monstrabantur. Habebat enim scientiã non solum acquisitã, sed etiã infusam. Docemur hoc loco, Deum potius ad pietatem & religionis studium respicere, quam ad temporis ætatem. Vides enim Daniele m multis natu maioribus antepositum. Id quod Samue li, & Ioseph, & alijs multis euenisse literæ diuinæ testantur.

¶ *Completis itaque diebus.* Exactis autem diebus post quos præceperat rex, vt ad se adducerentur pueri, adduxit eos palatij magister coram rege. Dies regis apud Oseam capite septimo est dies natalis eius: & apud Malachiam capite tertio dies seculi idem est quod olim. Dies dominia- pud Paulũ capite tertio prioris ad Corin- thios est dies vltimi iudicij. Nomine diei intelligitur prosperitas: vt psalmo. 41. In die mandauit dominus misericordiã suã. Accipitur aliquando pro vita præsentis: vt apud Ioannem capite nono: Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est. In diebus illius dicunt Hebræi pro regnante illo, vt apud Esaiã. 7. Et factum est in diebus Achaz: & apud Matthæũ. 2. In diebus Herodis regis. Dies annorum sunt anni. Hoc schemate vsus est Iacob, cum dixit capite. 47. Genesis: Dies anno- rum peregrinationis meæ, &c. Accipitur etiam dies pro quocunq; tempore: vt Ge-

nesis. 2. Quocunq; die comederis ex eo, morte morieris. Aliquando pro anno. In Ezec. 4. quam significationem accipitur hoc Danielis loco: nã paulo antè dixerat Daniel, præcepisse regem, vt ipsi pueri enutriti tribus annis cibis regijs postea coram se ipso starent. Vel completis diebus, hoc est completo tempore. Ait enim Augustinus libro secũdo contra Manichæos nomine diei omne tempus significari.

¶ *Cumque eis locutus fuisset rex.* Subaudi, & ipsi regi responderent. Nam multis verbis citro vltroque habitis fuit eorum sciencia perspecta, & explorata.

¶ *Non sunt inuenti tales de vniuersis.* Col- lata sciencia puerorum Hebræorum cum aliorum sciencia, qui ad munus illud electi sunt, fuerunt primæ delatæ Hebræis inter omnes. Præclarè fecit rex, qui vt cuiuscunq; eruditionem cognosceret, omnes inter seipso comparauit. Nam quæ admodum gemmæ atque margaritæ vt agnoscantur, & earum excellentia perspicuiatur & vis, oportet eas cum alijs conferre: tunc enim gradus præstantiæ vniuscuiusque planè apparent, ita vt videas, quæ sint lucidiores, quæ sub obscuriores: sic vt homines rectè cognoscantur, opus est eos cum alijs comparare, & opera vniuscuiusque limato iudicio perpédere: & ita qui sint illustres, qui tenebris obfusi, qui doctrina exculti, & literis perpoliti, qui indocti, & disciplina destituti, quot gradus scienciæ & elegantia, inscitia & barbaria vnusquisque habeat, facillè intueberis. In studio lite- rarum quidam velut aues se conferunt ad contemplationem naturæ, & philosophiæ vtilitatem & celsitatem, quidam verò veluti canes ad sophismatum rixas & iurgia, & inanes controuersias.

Illud

1. Reg. 3.
Gene. 37

Ose. 7.
Malac. 3

1. Cor. 3.

Psal. 41.

Ioan. 9.

Esai. 7.

Matt. 2.

Gen. 47.

Genes. 2.

Ezec. 4.

August.

Similitudo.

Similia.

Illud est hoc loco obseruandum, eos cum quibus pueri Hebræi comparati sunt, & qui illos compararunt, fuisse idolorum cultores, aut omnes, aut plerosque. Ex quo religionis firmitudinem & in virtute constantiam horum quatuor Hebræorum poteris colligere: qui inter improbos habitates nunquam à fidei & honestatis gradu fuerunt deiectioni. Polluerant se homines pestilentibus sceleribus, & vt verbis vtat diuinæ scripturæ, omnis caro corruerat viam suam, nihilominus tamen dixit Deus Noë, vt in libro Genesis testatur Moses, Te vidi iustum coram me in generatione hac. Iustus Loth habitauit in medio Sodomorum. Ioseph in Aegypto fidem seruauit & castitatem. Samuel inter sceleratos filios Heli in animi candore perseuerauit. Pius Tobias inter impios Assyrios morabatur. Iob rerum tolerantia munitus inter Hysitas secundis rebus insolentes, & aduersis confraetos calamitates suas æquo animo forebat. Ezechiel cui Deus dixit: Increduli & subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas: nunquam à virtute discessit. Inter Capharnaitas vitam degebat centurio, cui Christus dixit apud Matthæum capite decimotertio. Non inueni tantam fidem in Israël. Nicodemus. Iudæorum illorum familiaritate vtens, qui Christi verbis fidem nullam adhibebant, dixit Christo apud Ioannem capite tertio: Rabi scimus, quòd à Deo venisti magister. Itaque inter impios sceleribus contaminatos possunt viri pij virtute præditi vitam agere sanctimoniam plenissimam. Nò me fugit, non parum conducere virorum sapientia & honestate præstantium cõsuetudinem ad animos à flagitijs abducendos, & ad

verum decus excitandos. Nam volens Deus in Abraham ingentia conferre beneficia, eum deduxit à Chaldaeis. Eodem modo Loth extraxit à Sodomis. Isaac se parauit ab Ismaele, & Iacob ab Esau. Israelitis dixit Deus, vt capite Numerorum. 16. memoriae proditum est: Recedite à tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere, quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorum. A Edificantibus Iudæis templum post reditum à seruitute Babylonica veniebant cultores idolorum, vt eos in opere iuuarent: at illi vt capite tertio libri sui primi madauit Esdras, eos diuino consilio instructi reiecerunt. Quid plura? Quandiu Petrus fuit cū apostolis, firmus permansit, cū autem in atrio principis cum ministris illius se miscuit, dominum negauit. At Daniel, Ananias, Misael, Azarias, exules in Babylonica seruitute constituti nec Deum reliquerunt, nec fuerunt ab eo relictii. Sciebant, quanti ponderis sit virtus, quæ in tempestate quieta est, & lucet in tenebris, pulsaque loco manet tamen, atque hæret in patria, florètque per sese semper, nec alienis vnquam maculis obsolescit.

¶ *Et steterunt in conspectu regis.* Hoc est, & seruiuerunt regi. De hoc Hebraismo supra disserui.

¶ *Super cunctos ariolos & magos.* Inuenit eos decies doctiores, hoc est multo eruditiores & præstantiores alijs sapientibus, qui arioli & magi dicebantur. Ponitur numerus certus pro incerto. Magi ac arioli Babylonia multa dicebant, sed superuacanea, Hebræi autem pauca, sed certa. Vt insignes artifices iaculandi statim petunt scopum: sic viri perspicaces & prudentes pauca loquuntur, sed ad rem. Vt non æquè volat aquila & perdix:

Gene. 11
& 15.Gen. 12
& 17.

Gene. 21

Gene. 22

Num. 16

1. Esdr. 5

Mat. 26

Mar. 14.

Luc. 22.

Ioan. 18.

Similitudo.

Similitudo.

C O M M E N T . I N D A N I .

fic non æquali animi acumine valent, qui in studia incumbunt literarum. Arioli sunt futurorum diuinatores, magi verò arte magica instructi. At hoc loco, & multis alijs per ariolos significantur rerum naturalium & abstrusarum indagatores, & philosophi, præsertim astrologi: per magos verò sapientes, præsertim mathematici. Magus vox est Persica: & vt viri aiunt docti, idem est magus apud Persas, quod philosophus apud Græcos, & gynnosophista apud Indos. Et quia olim reges Orientis erant philosophi, vocabantur magi. Vnde magi illi qui ex Oriente Hierosolymam venerunt, & puerum Iesum Deum nostrum in Bethlehemitico præsepio coluerunt, vt Matthæus capite secundo testatur, reges erant. Sed eos magos vocauit, quia ad religionis Christianæ amplitudinem magis conducit Christum à sapientibus, quàm à regibus quæri: reges enim incidunt sæpenumero in errores, sapientes autem haud quaquàm. Fuisse autem magos illos reges asserit Athana. Athanasius in quæstione quadam, Cypria. Cyprianus martyr in sermone de baptismo Christi, Chryso. Chrysostomus in prima vigintiseptem homiliarum in Matthæum, Isidorus Isidorus in præfatione missæ, quæ appellatur mozarauis, Claudianus in quadam epigrammate, Hieron. Hieronymus in psalmum . 71 . Augustinus sermone . 43 . ad fratres solitudinis, Tertull. Tertullianus in tractatione contra Iudæos. Vide quàm antiquos & graues authores tibi cito, & quanta sapientia & sanctitate munitos: Omnes hi & alij propè infiniti hanc veritatem testantur. Et hæc est ecclesiæ sanctæ catholicæ traditio. Quare nullomodo audiendi sunt

hæretici nostri temporis, qui hos sanctos magos reges non fuisse asseruerant, sed falsò & impudenter affirmant. Aspicias sapientes Babylonios vocari magos, quos pij pueri Hebræi sapientia superarunt. Etsi Malasar intelligere poterat, pueros illos fuisse sapientiam consecutos ob admirabilem abstinentiæ vim, & singularem erga diuinum numen pietatem & religionem, tamen alij id non intelligebant. Verùm credibile est, eos apud regem sapientiam suam in Deum retulisse, cùm nihil esset illis magis in optatis, quàm Dei sui notitiam Babylonijs exhibere, omnèque ingenium ac studium conferre ad ipsius Dei gloriam laudemque celebrandam.

¶ *Vsq̄ue ad annum primum Cyri.* Subaudi, in aula minister, vt videre licet in fine sexti capitis. Nam postea vixit Infrà. 6. vsque ad annum tertium Cyri, vt in Infrà. 10. infrà patebit capite decimo. Hoc adiecit, vt suarum vaticinationum tempora indicaret. Vt limites ac termini non Similitudo. ferunt agros permisceri & conturbari: sic tempora historias distingunt, nec sinunt eas confundi, nec lucem veritatis amitti. Hunc Cyrum vaticinatus est Esaias remissurum esse Iudæos in terram promissionis, eosque in pristinam dignitatem restitutos: eiusque nomen multo antequam nasceretur, scriptum reliquit: vt ex capite quadragésimo quarto & quadragésimo quinto: Esa. 44 & 45. vaticinationum eius cognoscimus. Aiunt regem illum Cyrum cùm nomen suum in antiqua illa Esaiæ scriptura, quæ ante eius ortum facta fuerat, videret, obstupuisse: eamque ob causam Iudæos in pristinam dignitatem reuocasse. Quomodo autem

autem fuerint ab eo restituti, docet scri-
 2.Par.36 ptura libro secundo Paralipomenon, &
 1.Esdr.1 primo ac tertio Esdræ. Hanc Iudæo-
 rum reductionem prædixerat non so-
 1.Esdr.2 lum Esaias, vt paulo antè ostendimus,
 Iere. 50. sed Ieremias capite quinquagesimo, E-
 zec. 40 zechiel quadragesimo, diuinus ac re-
 Psal 136. gius citharædus psalmo. 136. & alij
 diuini vates. Cæterum hæc Danielis
 verba possunt ita verti: Fuit autem Da-
 niel vsque ad annum ipsum Cyri regis.
 Hoc est, vsque ad tempus Cyri.

Annotations ex Hebræo in primum caput.

ARTEM *vasorū*
domus Dei. Pro, do-
 mus Dei, est in He-
 bræos: ביתהאלהים
 Beth Ha Elohim. Voca-

bulum Beth est secunda litera alphabeti
 Hebræi, sed prima legis diuinæ: liber e-
 nim Genesis ab hac litera incipit dicens:
 Berexith bara, &c. Nec immeritò, nam
 litera hæc ex vna parte clausa est, ex alte-
 ra aperta, ita enim scribitur: ב. Voluit
 Moses innuere, quærendum nobis esse,
 quid factum fuerit à principio, & dein-
 cept omnia ad animæ salutem inquiren-
 da, quoniam ea poterimus in diuinis li-
 teris inuenire, nam litera hæc patens est
 ex hac parte. At quid fuerit, priusquàm
 mundus esset, non esse illic inquirendū,
 id enim non explicat Moses: & litera hæc
 clausa est ex parte illa. Vox hæc Beth
 pro qua noster interpres rectè vertit do-
 mum, significat etiam familiam, ge-
 nus, & prosapiam: vt capite primo

Exodi vbi scriptum legimus, Deum Exod. 1
 propter obstetricum pietatem ædificaf-
 se illis domos. Domos illis ædificare
 est dare eis filios, & posteros, & pro-
 geniem, & familiam. Vnde apud He-
 bræos ædificari idem est quod filios ha-
 bere. Capite sextodecimo Genesis vbi Gene. 16
 editio vulgata habet: Dixit Sarah ma-
 rito suo: Ecce conclusit me dominus ne
 parerem: ingredi ad ancillam meam,
 si fortè saltem ex illa suscipiam filios:
 habet litera Hebræa: Si fortè saltem
 ex illa ædificer. Pro quo Septuaginta
 habent: *τεκνωσωμοσώμαι*: idest filios gi-
 gnam. Capite vigesimoquinto Deu- Deut. 25
 teronomij præcepit Deus vt frater de-
 functi, qui absque liberis excessisset è
 vita, eam duceret vxorem, quæ nu-
 pserat fratri suo. Si autem noluisset,
 debebat mulier tollere calciamentum
 de pede eius, eique spuerè in faciem,
 atque dicere: Sic fiat homini, qui non
 ædificat domum fratris sui. Hoc est,
 qui non gignit filios ex vxore fratris
 sui. Accipi domum progente & fami-
 lia est in diuinis literis vsitatissimum.
 Secundo Regum capite tertio: Facta 2. Reg. 3
 est longa concertatio inter domum Da-
 uid & domum Saulis. Psalmo, 113. Psal. 113
 In exitu Israël de Aegypto, domus
 Iacob de populo barbaro. Et paulo post:
 Benedixit domui Israël, benedixit do-
 mui Aaron. Esaiæ quinto: Vine do- E sai. 5
 mini exercituum domus Israël est. Lu- Luc. 1
 cæ primo: Erexit cornu salutis nobis
 in domo David pueri sui: Ac si dice-
 ret: Erexit potentiam salutarem per
 Christum, qui est è familia & proge-
 nie Davidis serui sui. Ieremias capite. 22. Iere. 22
 aulam seu domum amplam appellat do-
 mum mensurarum, pro quo noster in-
 terpres

COMMENT. IN DANI.

terpres vertit domum latam . Capite
 Amos.7. septimo Amos ubi nos habemus: Non
 stillabis super domum idoli: pro idolo
 est in Hebræo פִּנְשׁ Ijx chac, quod
 risum significat. Vnde poteris vertere:
 Non vaticinaberis super domum risus,
 seu ridiculam. Ita appellat diuinus vates
 phanum idolorum. Quare rectè vertit
 Pfa.48. interpres noster, sensum aperiens scriptu-
 ræ. Sepulchra etiam domus perpetuæ vo-
 cantur: iuxta illud psalmographi: Sepul-
 chra eorum domus eorum in æternum.
 Verùm totum hoc potest ita verti: Co-
 gitationes eorum sunt domos suas fore
 in æternum. Ac si diceret: Existimant va-
 ni homines familias & prosapias suas nul-
 la posse vetustate consumi, nullo periculo
 labefactari, nulla obliuione deleri. Acci-
 pitur etiam domus pro loco habitationis
 locis propè infinitis. At hoc Danielis lo-
 3.Reb.6. co accipitur pro tēplo Salomonis, quod
 appellatur domus Dei. Fuit templum il-
 lud ad diuinum cultum fabricatum, quē-
 Exod.25 admodum antea tabernaculum Mosis, &
 & 26. postea ecclesiæ Christianorum: quæ ideo
 constructæ sunt, vt in illis sacrificia missa-
 rum celebrarentur, ad quas fideles conue-
 nirent, vt mysterijs assisterent, preces fun-
 derent, verbum Dei audirent, sacramen-
 ta reciperent, & de rebus diuinis sermo-
 nes cōferrent. Templum Salomonis ap-
 Esai.56. pellauit Deus domum suam apud Esa-
 Matt.21. iam: de quo Christus dixit ementibus &
 videntibus: Scriptum est: domus mea
 domus orationis vocabitur: vos autem
 fecistis eam speluncam latronum. Tem-
 pore apostolorum cœperunt ecclesiæ ædi-
 ficari: nam Paulus & Barnabas, vt con-
 Act.14. stat ex Actis apostolorum capite quarto-
 decimo, constituerunt præsbyteros per
 singulas ecclesias, in quibus Paulus præ-

cepit mulieribus, vt tacerent. Et capite
 vndecimo epistolæ prioris ad Corinthios 1. Cor.ii
 eos reprehendit, qui in ecclesijs comede-
 bant. Diuus Ioannes euangelista prius-
 quam è vita migraret, iussit se ferri in ec-
 clesiam, vt ait Hieronymus in epistolam Hieron.
 diui Pauli ad Galatas. Aspicias igitur, quā
 antiquum sit in ecclesia catholica templa
 & domos orationis ædificare. Possumus
 quidem in omni loco ad dominum, qui
 vbiq̄ue est, pias fundere preces. Id fe-
 cit Iob in sterquilinio, Daniel in lacu leo-
 num, Manasses in vinculis Babylonis, Iob 2.
 tres pueri in camino ignis ardentis, Io-
 nas in ventre ceti, Christus in monte. Et Dani. 6.
 apostolus ait in epistola prima ad Timo- & 14.
 theum capite secundo: Volo vos orare in 2. Par.
 omni loco. Sed nullus est conuenientior Dani.3.
 ecclesijs ac templis ad id constructis, vbi Ion.2.
 preces publicè funduntur. Caterùm de Mar.1.
 domus acceptionibus vide Hieronymū 1. Tim.2.
 in Esaiam . 22 . & .42. & in psalmum .30.
 & .47. Augustinum libro primo de ser-
 mone domini in monte, & epistola .107.
 Basilium in psalmum .48. Philonem in Basil.
 libro de Cherubim, & libro .2. allegoria- Philon.
 rum, Arnobium in psalmum .35. & .67. Arnob.
 Cyprianum contra Nouatianum, Chry Cyprie.
 soltomum in psalmum .22. Bernardum Chryso.
 sermone .2. assumptionis. Bernar.
 ¶ *Præposito eunuchorum.* Pro præposito
 est in Hebræo רַב Rab quod vocabulū
 præpositum significat, præfectum, magi-
 strum, magnatem, inclytū & præclarū.
 Septuaginta habent: τῷ ἀρχι ευνούχῳ,
 hoc est principi eunuchorum: quos se-
 quitur Pagninus. Quidam vertunt, ma- Pagnin.
 gistro palatij. Capite primo Esther vbi Esther.1
 nos habemus: Sicut rex statuerat, præpo-
 nens mensis singulos de principibus: pro
 de principibus est in Hebræo hoc idem
 no-

nomen רב Rab. Significat etiam propugnatorem: vt capite Esaia nono: Mittet eis saluatorem & propugnatorem.

Pro quo poteris vertere magistrum, aut principem, aut inclytum dominum. Præterea significat multum, vt capite primo Ecclesiasticis: Eo quòd in multa sapientia, multa sit indignatio. Qui enim sapientiam consecuti sunt, id non potuerunt sine labore ad iram excitante obtinere. Vel ideo hoc ait, quia quanto quis melius intelligit, quæ fieri debent, tanto acerbior dolore afficitur, & incitatio ira in animo agitur, cum contrarium fieri intuetur. Vtitur Salomon verbo hoc Prouerborum quintodecimo, pro quo interpret noster Latinus posuit plurima, dicens: Domus iusti plurima fortitudo. Quæ verba poterunt etiam ita conuerti: Domus iusti magnus thesaurus. Vocabulum significans plurimum, significat etiã magnum, & quod significat fortitudinẽ, significat quoque thesaurum. In domo iusti magna est fortitudo, & magnus thesaurus: vir iustitia munitus magnis opibus abundat, quæ animum amplificat, & diuitem faciunt, ex quibus vera gloria redundat, & efflorescit. Impij omnes paupertate laborant: & in medio diuitiarum inopia cruciantur. At qui virtute sunt præditi, soli sunt diuites. Mundi opes quoniam incertæ sunt, & in casu sitæ, amitti possunt, virtutum autem thesaurus nec eripi, nec surripi potest, nec naufragio nec incendio committi, nec temporum varietate mutatur.

¶ De semine regio. Pro regio est in Hebraico מלכות Melucah: quod vocabulum regnum significat. Quare poterat verti: De semine regni. Ita habet Theodotio: τῆς βασιλείας. Hoc est regni: quæ

sequitur Pagninus. Sed hunc Hebraicum dilucidè transtulit Latinus noster interpret. Deducitur à verbo מלך Malac, quod significat regnare: vt psalmo. 92. Dominus regnavit, exultet terra, latentur insulæ multæ. Sed ibi regnare accipitur pro vincere, & præualere. Vel prædixit diuinus vates admirabile Christi regnum longè latèque propagandum fuisse, non solum in terra continente, sed etiam in abstrusis insulis, vbi nationes antea incultæ spirituali gaudio afficiendæ erant, & ad verum Dei cultum reuocandæ. Hinc vox meleceth reginam significat: vt apud Ieremiam capite septimo: Vt faciant placentas reginæ cœli. Hoc est, lunæ, quam deceptæ Gætes idolorum cultrices reginam cœli vocabant. Indicat diuinus vates studium, quo impij Iudæi flagrabant idola colendi, cum lunæ offerrent placentas, id est panes absque fermento cum oleo & melle decoctos, quos Gætes idolis immolabant. Sed quoniam vocabulum hoc significat etiam opus, verti possunt verba illa: Vt faciant placentas opere cœli, hoc est rotundas, & stellulis quibusdam sigyllatas. Potest quoque transferri: operi cœli, ac si diceret, machinæ cœlesti: vt per eam intelligatur astrorum omnium exercitus. Id intelligentes Septuaginta transtulerunt: Vt faciant placentas militiæ cœli. Præclarè tamen Latinus interpret vertit: nam nomen hoc propriè reginam significat, quemadmodum melucah regnum, quo hoc loco vtitur Daniel.

¶ Et doctos disciplina. Pro disciplina est in Hebræo מדבא Maddagh: quod vocabulum disciplinam significat, scientiam, conscientiam, & cogitationem. Potest etiam verti: intelligentes cogitationem.

COMMENT. IN DANI.

Nam ex signis exterioribus abhibito iudicio, diuino fauore illustrati cogitationes cordium sæpe percipiebant. In hanc significationem accipitur ab Ecclesiaste capite decimo: In cogitatione tua regine detrahas. Pro quo etiam rectè Septuaginta habent *ἐν συνείδησίν σου*. Hoc est, in conscientia tua ne detrahas de rege. Deducitur à verbo iadagh, quod significat cognoscere, scire, cogitare, conterere. Primo Exodi capite vbi nos habemus: Surrexit rex nouus in Aegypto, qui ignorabat Ioseph: est in Hebræo verbum hoc cū negatione. Quare poterat verti: Qui nō cognoscebat Ioseph. Non enim perpendebat, nec mente amplectebatur immortalia beneficia, quæ Ioseph quondam in Aegyptios contulerat. Vaticinās Esaias de Christo cruci affixo capite. 53. vocauit eum virum dolorum, scientem infirmitatem: nimirum experientia. Poteris verte re: notum infirmitate. Cū enim se in monte Caluarix hostiam constituisset, vt sanguine suo animos nostros expiaret, omnes videbant eum esse vulneratum.

Apud Ezechielē capite decimonono vbi nos habemus: Didicit viduas facere: pro didicit est in Hebræo hoc idem verbum. Ideo potest verti: Contriuit viduas: vel viduas calamitatibus oppressit. Vel cognouit viduas. Ac si dicat. Non solū viros interfecit, sed cum eorum vxoribus rem habuit. Illud psalmographi: Domine quid est homo, quia innotuisti ei? potest verti: quod agnouisti eum. Id est, quod significatione ostenderis, te illius curam agere. Capite sexto Exodi ita scriptū legimus: Locutus est dominus ad Mosem dicens: Ego sum dominus, qui apparui Abraham, Isaac, & Iacob in Deo omnipotente, & nomen meum adonai non in-

dicauit eis. Pro adonai est in Hebræo Iehouah, quod nomen Iudæi ob reuerentiam nominare non audent. Pro non indicauit eis est verbum nostrum iadagh. Quam ob causam poteris hæc vltima verba ita conuertere: Et nomine meo Iehouah non sum cognitus illis. Nomen Dei Iehouah deriuatur à verbo Hauah, vel Haiah, quod idem est: & est verbū substantiuum significans esse. Aut vt subtilius auiunt nonnulli, verbum esse ab hoc Dei nomine deducitur. Significat enim Deum in sua essentia, vt theologi loquuntur, quæ ratione est, & complet, quæ promittit, datque esse omnibus, quæ sunt. Sensus est: Ego sum Deus ille, qui Abraham, Isaac, & Iacob apparui promittens posteris illorum terram frugiferam & fertilē: sed id opere impletum non viderunt. Agnouerūt quidē me sub nomine omnipotentis, quoniam illos diuites feci, & à periculis multis eripui: verū opere tūc nō perfeci, quod illis pollicitus sum. Ideo in nomine sadai fui illis notus: sadai enim idem est quod omnipotens: nunc autem notus ero in nomine Iehouah, videbis enim me facere, quod nomen meum sonat, nempe facientem esse, & promissa præstantem. Nunc enim sum Hebræos ab Aegyptia seruitute mirabiliter erpturus, eisque promissam terram datus. Hoc verbo vtitur Salomon Prouer-

Qui deprauat vias suas, manifestus erit. Vel notus erit. Potest verti: Qui corrumpit vias suas, cōteretur. Nam impius qui sceleribus pascitur, ab alijs affligitur & frangitur: si autem non ab alijs, certè à seipso. Peccatum quippe secum fert dolorem & pœnam. Quæ maior potest esse pœna, quam peccasse? Quanquam improbi homines se diuites

Prou. 10

diuites putent & florentes, mœroribus tamen & ærumnis premuntur, libidinibus & cupiditatibus torquentur, atque dies noctesque cruciantur. Stimulant eos conscientia flagitiorum, quæ eos quiescere non sinunt. Cùm itaque verbum hoc variè accipiatur, variè etiam nomen Mad-dagh accipitur, ac rectè hoc Danielis loco pro disciplina vsurpatur.

¶ *Et de vino unde bibebat ipse.* In Hebræo est: Et de vino potuum suorum. In plurali dixit, quòd varijs potuum generibus vtantur reges & magnates.

¶ *Pueris autem his dedit Deus scientiam.* Ex Hebræo potest hæc oratio ita verti: Et pueris his quatuor dedit Deus cognitionem. Græca editio habet: Quatuor pueris: & dedit eis Deus intelligentiam. Pro Deo est in Hebræo אֱלֹהִים Elohim, quod nomen Deum significat: vt Genesis primo: In principio creauit Deus cœlum & terram. Aliquando iudices: vt Exodi vigesimo primo: Offerat eum dominus dijs. Loquitur scriptura de seruo iudicibus offerendo. Pro quo paraphrasis Chaldaica habet: Applicabit eum dominus eius coram iudicibus. Et capite vigesimo secundo: Dijs nõ detrahes. Vbi paraphrasis Chaldaica pro dijs iudices etiã habet. Aliquando vertitur per numerum singularem, vt hoc Danielis loco: aliquando per pluralem: vt psalmo. 49. Deus deorũ dominus locutus est. Pro quo in Hebræo est אֱלֹהִים יְהוָה דִּבֶּר El Elohim Iehouah Diber. Quæ verba ex Hebræo ita possunt rectissimè verti: Deus Deus locutus est. Voluit illis diuinus vates sanctissimæ trinitatis mysterium innuere. Ad personarum distinctione ostendendam ter Deum nominauit, ad naturæ autem vnitatem significandam singu-

lari vsus est, non plurali dicens: locutus est: nõ locuti sunt. Capite vigesimo Exodi proditum est dixisse Hebræos Mosi: Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Deus, ne forte moriamur. Pro Deo est in Hebræo Elohim: pro quo ibi paraphrasis Chaldaica habet verbum. Verbum autem Christus est: de quo ait Ioannes: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Etiam hodie Iudæi nolunt Christũ audire, ne moriantur: & infelices homines ob id in peccato moriuntur, quia Christum Dei filium audire nolunt. Videte hominum cæcitatem: volunt Mosem audire, non Deum. Ac nec Christum intelligunt, nec Mosem. Moses enim ponebat velamen super faciem suam, vt non intenderent filij Israëlis in faciem eius. Et vt verbis vtat diui Pauli in priore ad Corinthios: obtusi sunt sensus eorum. Vsq̃ue in hodiernam enim diem ipsum velamẽ in lectione veteris testamenti manet non reuelatũ. Cùm legitur Moses, velamen positum est super cor eorum. Accipitur aliquando Elohim pro angelis: vt psalmo septuagesimo: Adorate eum omnes angeli eius. Et psalmo. 137. In conspectu angelorum psalam tibi. Quibus in locis pro angelis est in Hebræo Elohim. Similiter psalmo octauo: Minuisti eum paulo minus ab angelis. Quod de Christo quatenus homo est, diuus Paulus in epistola ad Hebræos interpretatur. Nam esse angelorum naturam præstantiorem humana, nemo est, qui dubitet. Est quidem homo admirabilis: cùm enim Deus cætera animalia abiecisset ad pastum, solum hominem erexit, & ad cœli fastigium quasi ad domicilij conspectum excitauit. At si ad cœlestium illarum mentium, quas spi-

COMMENT. IN DANI.

ritus vocamus & angelos, naturam respexerimus, intelligemus eam esse excellentiorem humana, quamvis humana sit alijs ceterorum animantium illustrior & præstantior.

¶ *Dedit Deus scientiam & disciplinam in omni libro & sapientia.* Quidam vertunt: In omni libro, & sapientiam. Ut sit sensus, Deum dedisse Danieli, eiusque socijs scientiam & disciplinam & sapientiam in omni literatura. At in Græco est:

εἰ πᾶσι γραμματικῆ καὶ σοφία. Hoc est, in omni grammatica & sapientia. Pro libro est in Hebræo: סֵפֶר Sopher, à verbo Saphar, quod significat numerare: unde Siphra dicitur notula numerorū, quæ cum nihil valeat, efficit, ut aliæ plus valeant. Significat etiam narrare, recensere, nuntiare. Unde deducitur Sopher, quod nomen librum significat, quod in eo multa narrentur. Verbo hoc Saphar pro nuntiare utitur psalmographus, cum ait: Vita-

Psal. 55. tam meam nuntiaui tibi. Pro quo poteris vertere: narraui tibi. Pro, vitam meam, est in Hebraico, נֹדְחִי Nodhi. Vox est Nodh, que re ipsa significat fugam, à verbo Nadhad, quod significat fugere, & migrare.

Pagnin. Migrationes meas
Brixia. numerasti. Isidorus Brixianus: Fugas
Flamin. meas tu numerasti. Flaminus: Fugas
Hieron. meas dinumeratas habes. Sed diuus Hieronymus vertit: Secretiora mea dinumerasti. Ac si diceret David: Tu domine nosti numerum omnium mearum cogitationum. Potest rectissimè verti versiculus hic: Fugam meam narraui tibi. Ut sit sensus. Non te latet domine me periculis cinctum fugisse impetum Saulis. Hoc ei dulcem ferebat oblectationem, esse calamitates suas notas Deo, quem sibi piū patrem esse non dubitabat. Potest hoc re-

ferri ad amorem solitudinis, quo tenebatur. Ac si diceret: Nosti domine Deus, quoties me ab hominum cœtu separauerim, ut de te aptius cogitarem, te excellentius contemplerer, & in diuinam philosophiam ardentius incumberem. Requiescens enim rex ille à negotijs humanis otium sibi sumebat aliquando, & ab hominum familiaritate frequentiaque interdū tanquam in portum se in solitudinem recipiebat. Fortasse retulit verba hæc ad fugam sui ipsius in Deum: debemus enim à nobis discedere, & in diuinum numen proficisci, ad illudque tanquā ad arcem tutissimam confugere. Homo ille euangelicus qui inuenit thesaurum absconditū, præ gaudio illius abiit, ut illum possideret. Nam ut Christum incomparabilem inexhaustūque thesaurum, summūque bonorum omnium aceruum consequamur, summa ope niti decet à nobis ad ipsum confugere. Ut Israëlitæ expug-

rent ciuitatem Hai, se fugæ mandarunt, & ait diuina scriptura capite octauo Iosue, fuisse Iosue cum fugientibus: bonus nanque Iesus quem ille Iosue adumbrabat, nobiscum erit, si coniecimus nos in fugam, quam dæmon intercludere conatur. Præterea possunt Davidis verba ad vitæ breuitatē referri: pro quibus Septuaginta transtulerunt. τὴν ζωὴν μου ἐξηγήσαί σοι: Hoc est: Vitam meam nuntiaui tibi. Et ita fideliter vertit Latinus noster interpret. Sed dices: Si in Hebræo est Nodh, quod fugam significat, quare Septuaginta posuerunt vitam? Rectè quidē: nempe ut nobis quid illa esset, significarent. Quid aliud est vita nostra, quàm fuga? Nam ut ait sanctus Iob capite tertio

Iosue. 8. decimo: Homo fugit velut umbra. Et ut verbis utar Ciceronis in prima quæstione

ne Tus-

Mat. 11.

Iosue. 8.

Iob. 13.

Cicero.